

**UN MUCKRAKER
AL ÎNALTEI LITERATURII:
GEO BOGZA**

ALEXANDRU DUMITRIU*

Poate cea mai spectaculoasă scriere literară autohtonă inspirată de orizontul mineresc este povestirea *Sfârșitul lui Iacob Onisia*, apărută în colecția „Cartea Poporului” – în formatul mignon al volumelor de buzunar – a Editurii pentru Literatură și Artă în 1949. A fost publicată mai întâi în hebdomadarul *Lumea*, condus de G. Călinescu, la începutul anului 1946, sub titlul *Moartea lui Iacob Onisia*, fiind însoțită de genericul *Povestire inedită de Geo Bogza*¹. Ocupă mai bine de două pagini dintr-un total de opt, câte numără de obicei revista (exceptând numerele de Crăciun și de Paști, când filele săptămânalului se suplimentează). Ansamblul „ornamental” – compus dintr-un portret al scriitorului, schițat de pictorul G. [George] Tomaziu, și trei ilustrații tematice semnate de Valentina Bardu – denotă atât preocuparea redacțională pentru aspectul grafic al revistei, cât și o posibilă intenție clasicizantă. Revista *Lumea* nu adăpostește prea multe proze. Se cuvine amintit că, în urmă cu două numere, hebdomadarul găzduise povestirea *Ceata* de Marin Preda², care se va regăsi, având titlul ușor schimbat, în cuprinsul volumului *Întâlnirea din Pământuri*³. Această învecinare este elocventă pentru prevalența estetică a selecției prozastice din *Lumea*. De asemenea, povestirea *Moartea lui Iacob Onisia* beneficiază de o trimitere „imagistică” în pagina întâi. Într-un chenar dreptunghiular așezat pe două coloane în colțul din dreapta jos, se găsește o fotografie alb-negru care îl înfățișează pe Geo Bogza. Reporterul e immortalizat în mișcare, lângă o gură de mină, părând că și-ar ține mâna dreaptă în buzunarul hainei de piele, și cu un lămpaș la gât. Ținuta vestimentară imaculată nu lasă impresia că autorul s-ar fi întors

---

* Muzeul Național al Literaturii Române; e-mail: alexandru.dumitriu.ro@gmail.com.

¹ Geo Bogza, *Moartea lui Iacob Onisia*, în *Lumea* [săptămânal literar, artistic, social], [anul II], nr. 16, 13 ianuarie 1946, p. 4-5, 6.

² Marin Preda, *Ceata*, în *Lumea* [săptămânal literar, artistic, social], [anul II], nr. 14, 1 ianuarie 1946, p. 7.

³ *În ceată*, în Marin Preda, *Întâlnirea din Pământuri*, Editura Cartea Românească, [București], [1948], p. 9-27.

din adâncuri. Instantaneul este mai degrabă „jucat”. Nici chipul scriitorului nu poartă amprenta neagră a subteranului. În jurul siluetei sale, un montaj grafic care seamănă cu o copertă de carte: *Geo Bogza printre minerii din Valea Jiului*. Iar în subsolul imaginii, trimiterea propriu-zisă: „În pag. [a] IV-a o povestire inedită: *Moartea lui Iacob Onisia*”. Se prea poate ca fotografia să fi fost realizată de artistul Aurel Bauh, care îl acompaniase pe Geo Bogza de-a lungul vizitei de documentare în ținutul minieresc din toamna lui 1945; de altfel, iconografia volumului de reportaj *Oameni și cărbuni în Valea Jiului*, publicat de Geo Bogza în 1947, îi aparține lui Bauh. Fotografia din *Lumea* s-ar fi potrivit măcar pe coperta a IV-a a acestei cărți. Poate că Bogza nu a vrut să pastişeze „autenticismul” explorator etalat de prozatorul C. Ardeleanu, a cărui fotografie în uniformă de miner acoperă coperta romanului *Viermii pământului*, fapt ridiculizat de G. Călinescu în *Istoria...* din 1941. Colaborarea dintre Aurel Bauh și Geo Bogza nu s-a rezumat la ilustrațiile din *Oameni și cărbuni...* În primăvara anului 1946, criticul de artă Radu Bogdan consemnează în revista *Lumea* expoziția fotografică *Valea Jiului* a lui Aurel Bauh, „întovărășită de legenda cu sonorități de poem a lui Geo Bogza”⁴. Peste o săptămână, traducătorul Nicolae Argintescu-Amza – care a cochetat cu ipostaza de cronicar plastic, dar și cu aceea de grafician – se va referi, în paginile aceleiași reviste, la „excepționala valoare”⁵ a muncii lui Bauh. Mărturiile fotografice din Valea Jiului fuseseră avute în vedere și de Traian Șelmaru, care a salutat în *Scânteia* „reportajul-poem al celor doi meșteri”⁶. O notă din ziarul P.C.R. înștiințează că, la deschiderea expoziției, găzduite de sala Ministerului Informațiilor între 6 și 31 martie, au participat mai mulți demnitari, în frunte cu Dr. Petru Groza, președintele Consiliului de miniștri, care a rostit o alocuțiune, precum și George Ivașcu, George Macovescu sau Ștefan Voicu⁷. Răsfoind colecția hebdomadarului aflat sub direcția lui G. Călinescu, putem observa că, în perioada respectivă, Valea

⁴ Radu Bogdan, „Valea Jiului: Fotografii de Aurel Bauh [,] text de Geo Bogza”, în *Lumea* [săptămânal literar, social, artistic], anul II, nr. 26, 24 martie 1946, p. 2.

⁵ Nicolae Argintescu-Amza, „Exhibiții și expoziții”, în *Lumea* [săptămânal literar, social, artistic], anul II, nr. 27, 31 martie 1946, p. 2.

⁶ Traian Șelmaru, „Valea Jiului văzută de doi artiști”, în *Scânteia* [organ central al Partidului Comunist Român], seria a III-a, anul XVI, nr. 479, luni 18 martie 1946, p. 2, în grupajul *Cultura și arta*.

⁷ *** , „Ieri, în prezența Primului Ministru și a altor membri ai guvernului s’a deschis: Expoziția «Valea Jiului»: Fotografii: Aurel Bauh; Texte: Geo Bogza”, în *Scânteia* [organ central al Partidului Comunist Român], seria a III-a, anul XVI, nr. 469, joi 7 martie 1946, p. 2, în grupajul *Cultura și arta*.

Jiului începea să se impună ca topos artistic. Nu demult, la 6 decembrie 1945, avusese loc, la Sala Dalles, vernisajul expoziției de pictură *Chipuri și priveliști din Valea Jiului* a lui M.H. Maxy, eveniment care, de asemenea, fusese mediatizat în *Lumea*⁸. Expoziția creatorului avangardist a fost relie-fată entuziast, într-un „diptic” al actualității artistice, de Ion Frunzetti⁹, în altă publicație, istoricul de artă punctând și revenirea în circuitul public a fondatorului revistei *Integral* după anii de interdicție pe motive etnice.

În straturile realismului-socialist: reflectări ale minerilor și mineritului în literatura română, bulgară, sovietică

În numai câteva luni, Valea Jiului figurase de două ori pe agenda vieții expoziționale bucureștene, iar Geo Bogza îl consacrase beletristic prin proza *Moartea lui Iacob Onisia*. Un an mai târziu, același scriitor îi va potența anvergura literară odată cu volumul de reportaje *Oameni și cărbuni în Valea Jiului*. În curând, tărâmul industrial din depresiunea Petroșani va deveni, după instalarea oficială a regimului democrației populare, un reper al propagandei timpului, minerilor fiindu-le rezervat, alături de ceferiști, privilegiatul statut de *avangardă a clasei muncitoare*. Valea Jiului va declanșa un larg interes publicistic, întemeiat pe reportaje de glorie conformist-statistică a proletariatului minier. Performanțele stahanoviste îi vor transforma pe câțiva miniери în vedete naționale, răsplătite cu vizite în Uniunea Sovietică. Pe lângă „inflaționismul” mediatic, Valea Jiului va prospera în zona literară și a artelor plastice, intrată sub dogmele realismului socialist. Între *Moartea lui Iacob Onisia*, *Oameni și cărbuni în Valea Jiului* și piesa de teatru *Minerii*¹⁰ a lui Mihail Davidoglu – un titlu emblematic al epocii și un autor în mare vogă la acea vreme – e o înfățișare cronologică; în plan valoric, diferența se dovedește insurmontabilă în favoarea scrierilor lui Geo Bogza. O expertiză a piesei *Minerii* a fost efectuată de Ion D. Sîrbu când îi împărțasea epistolar lui Ion Maxim avatarurile dramei sale *Frunze care ard*, gândite ca replică la scrierea lui M. Davidoglu: „[...] eram mai ales revoltat că *minerii mei* sunt prezentați așa cum i-a deformat până

⁸ În *Lumea*, [anul I], nr. 11, 2 decembrie 1945, p. 5.

⁹ Ion Frunzetti, „Dalles: D. Anghel, M.H. Maxy”, în *Victoria* [ziar de informație și comentariu critic], anul II, nr. 353, duminică 24 decembrie 1945, p. 2, sub genericul *Cronica plastică*, în grupajul *Cultura și viața*.

¹⁰ Mihail Davidoglu, *Minerii*, dramă în 3 acte, Editura de Stat, [București], 1949.

la ridicolul suprem pe atunci marele dramaturg Davidoglu (piesa *Minerii*, o rușine chiar și a stalinismului)¹¹. Dacă ne-am baza exclusiv pe posteritatea literară a lui Mihail Davidoglu și Ion D. Sîrbu, atunci *Minerii* și *Frunze care ard* ar preconiza un raport antagonic, cea dintâi confundându-se cu o scriere pregnant ideologizată, fapt pe care lectura piesei nu îl infirmă, iar cealaltă cu o reabilitare a imaginii minerilor. Dincolo de carierele celor doi scriitori, discrepanța ar putea fi consolidată și de un factor biografic, Ion D. Sîrbu fiind născut chiar în Valea Jiului, la Petrila, în timp ce Davidoglu vine de la Hârlău. Amănunt care nu insinuează că despre un anumit mediu pot scrie bine doar autorii care provin de acolo – Geo Bogza provenea din Prahova și a putut descifra spiritul Văii Jiului, dar și al altor ținuturi. Am invocat originea petrileană a lui Sîrbu în pandant cu indignarea pe care acesta pretindea că i-a provocat-o piesa *Minerii*; dacă Davidoglu a denaturat până la caricaturizare („ridicolul suprem”) minerii din Valea Jiului, era de presupus că Sîrbu va înfăptui, datorită legăturii sale afective cu această zonă, o „revanșă” literară scriind despre aceeași categorie socioprofesională. Însă o abordare comparativă a celor două piese nuanțează prezumtiva situație antitetice, fără a echilibra calitatea lor. *Minerii* are loc în Valea Jiului, în primii ani de după al Doilea Război Mondial. Inovația tehnologică a unui miner comunist este sabotată, cu complicitatea câtorva ortaci, de personaje ostile noii orânduiri. Alte personaje împiedică aprovizionarea alimentară a Văii, iar traiul minerilor se înrăutățește. Penuria îi îndeamnă pe unii muncitori dezabuzați să părăsească mina. Până la urmă, comploturile sunt devoalate și peste Vale adie binele partinic. Tensiunea e întreținută și prin trădări familiale, urmate de concilieri. Deși autorul nu localizează explicit drama, destule coordonate geografice și de istoriografie industrială probează că aceasta se consumă la Lupeni („drumul Strajei” – versant al masivului Vâlcan, de la poalele așezării –, coloniile Braia și Optzeci de case, sirena minei Ileana – toate aparțin teritoriului lupenean). *Frunze care ard* se întâmplă tot în Valea Jiului. Un miner ilegalist, Mihai Branga, eliberat după o detenție politică de trei ani, se întoarce acasă, la Petrila, în 1941, unde îl bulversează aspecte totalitare: mina este militarizată, funcționând în regim de război, tovarășii săi de odinioară au fost lichidați de stăpânire sau au pactizat cu asupritorii, peste colonie apasă resemnarea și sărăcia. Cinci mineri pier într-o explozie; tragedia ar fi putut fi evitată dacă se luau măsuri

¹¹ Scrisoare către Ion Maxim (Craiova, 13-14 aprilie 1979), în Ion D. Sîrbu, *Iarna bolnavă de cancer*, un „roman epistolar” gândit de Cornel Ungureanu, scrisori către Deliu Petroiu, Mina și Ion Maxim, Delia și Ovidiu Cotruș, Editura Curtea Veche, București, 1998, p. 76.

de siguranță. Dar aceste precauții cereau costuri pe care, în numele austerității de război, comandamentul minei le-a respins, sacrificându-i pe cei cinci muncitori. Intuind că ortacii riscă să fie condamnați la moarte, Branga a vrut să coboare în subteran. A fost snopit în bătaie de jandarmi. Slujba de înmormântare a victimelor deflagrației se transformă într-o scenă sindicală, minerul ilegalist spulberând, prin cuvântarea sa impetuoasă, teama care îi acaparase pe oameni. Aprinși de „predica” lui Branga, minerii hotărâsc să declanșeze o grevă de proporții. Represaliile nu întârzie; odată cu lăsarea întunericului, pornesc raziile. Instigatorul protestului muncitoresc scapă printr-o rocadă sub deghizament. Spre deosebire de piesa lui Davidoglu, deznodământul nu este unul fericit; protectorul ilegalistului va fi asasinat. Există și similitudini: un fost ortac al lui Branga care, în perioada arestării acestuia, își trădase convingerile, vine, după sedițiunea de la cimitir, la prietenul său de altădată, spre a-și cere iertare. Personajele din *Frunze care ard* se întrec într-o retorică sapiențială, pătrunsă de un lirism adesea lacrimogen. Propensiunea spre discursuri aforistice palpită – la scară redusă – și în piesa lui Davidoglu. Această gravitate sentențioasă converge către un simptom al artificialității. Reticența noastră față de patetismul filosofic cu care cei doi dramaturgi își înnobilează personajele nu izvorăște dintr-o prejudecată culturală; faptul că mineritul e o muncă rudimentară nu îi transformă pe mineri în exponenți ai unei gândiri primitive, străine de sensibilitate sau de spirit. Senzația unei oralități nefirești pleacă de la *cadrul* comunicării. Discursurile lor ar fi părut veridice dacă se adresau unor intruși nefamiliarizați cu greutățile condiției minerești. Or, atât personajele lui Sîrbu, cât și cele ale lui Davidoglu își exersează retorica pilduitoare – care deploră neajunsurile vieții din Valea Jiului – cu personaje din același mediu. Iar didacticismul lor sună fals. Astfel, la nivel temperamental, personajele lui Sîrbu se „înrudesc” cu cele din *Minerii*. Încât deformarea „până la ridicolul suprem” vehiculată de Ion D. Sîrbu e discutabilă. „Plusul” pe care îl furnizează *Frunze care ard* în raport cu *Minerii* rezidă în complexitatea mitologică a piesei. Dramaturgul petrilean „distribuie” în piesă și un reprezentant al comunității de momârlani, populația băștinașă a Văii, care viețuiește în munte, departe de tumultul industrial, cultivând tradiții ancestrale și îndelnicindu-se cu oieritul: moș Gheorghe. Unii momârlani au abdicat de la stilul de viață pastoral, angajându-se la exploatarea miniere. E cazul lui Aurel, băiatul lui moș Gheorghe și fratele soției lui Branga. După arestarea ilegalistului, tânărul a avut grijă de sora lui și de copil. Anii de trudă în mină l-au fragilizat; când mănâncă, îi tremură mâinile. Aurel vrea să se

întoarce în munte, împreună cu Sabina, fata care urma să-i fie soție. Când a cerut-o în căsătorie, băiatul a ținut să îndeplinească o datină prematrimonială arhaică, prezentându-și aleasa munților. Astfel, Ion D. Sîrbu sedimentează în piesă o credință locală de sorginte panteistă; și în alte scrieri ale sale, munții care înconjoară Valea sunt o entitate. Baci Toma, fratele lui moș Gheorghe, a ales, la rândul său, mineritul. (El îl va salva pe Branga.) Piesa lui Davidoglu nu conține asemenea stratificări metafizice, care, de altfel, ar fi contravenit orientărilor oficiale din epocă; schematismul dramei corespunde metodologiei rigide a realismului socialist. Iar Premiul „I.L. Caragiale” pentru lucrări în domeniul literaturii dramatice care i-a fost acordat de Academia R.P.R. în 1949 validează *Minerii* ca un model de referință al timpului. E curios faptul că piesa minerească a lui M. Davidoglu nu va figura niciodată în repertoriul Teatrului de Stat „Valea Jiului” din Petroșani (înființat în 1948, sub denumirea Teatrul Poporului – Regionala Petroșani, titlatură schimbată în 1949), cum arată un inventar de spectacole locale menit să marcheze două decenii de la întemeierea acestei instituții de cultură¹². Din creația lui Davidoglu, Teatrul petroșenean a „utilizat” doar evocarea *Cuza Vodă*, montată în stagiunea 1966-1967, spre a cinsti, în nouă reprezentații, la sediu și în împrejurimi, Unirea Principatelor (spectacolului atașându-i-se o parte recitativă, cu poezii închinată evenimentului istoric)¹³. Un posibil model al piesei minerești plâsmuite de Davidoglu ar putea fi drama *Focurile din Pernic* a scriitorului bulgar Alexandr Ghirghinov, tradusă în limba română de Gheorghe Dinu (alias Ștefan / Stephan Roll)¹⁴. (Pernik este un centru minier din preajma Sofiei.) Piesa lui Ghirghinov, despre care traducătorul notează în prefață că a fost „scrisă special la cerea Direcțiunii Minelor din Pernic”¹⁵, fiind jucată în 1947 pe scena teatrului local, expune un act de sabotaj pus la cale de inamici ai Frontului Patriotic păstorit de Georgi Dimitrov (de altfel, liderul comunist bulgar era originar de lângă Pernik; după decesul conducătorului, în onoarea sa, localitatea se va numi Dimitrova, din 1949 până în 1962). Forțele reacționare caută să submineze regimul popular prin acțiuni de compromitere a muncitorilor

¹² Constantin Pascu, Mircea Munteanu, *Teatrul în Valea Jiului*, schiță monografică, [f. e.], Petroșani, 1968.

¹³ *Ibidem*, p. 227.

¹⁴ Alexandru Ghirghinov, *Focurile din Pernic*, dramă în 6 tablouri din viața minerilor din Pernic (Bulgaria), traducere de Gheorghe Dinu, Editura Confederației Generale a Muncii din România, [f. l.], 1948.

¹⁵ *Ibidem*, p. 6.

frunțași. În rândul conspiratorilor se înscrie și un miner de la Pernik. Aversiunea lui față de Frontul Patriotic nu este atât rodul mercantilismului, cât mai ales un imbold vindicativ de factură ereditară; într-o discuție cu „strategul” uneltirii, minerul declară că nu recompensele pecuniare făgăduite l-au tentat să se alăture conjurației, ci moartea propriului tată, care nu a putut tolera preluarea puterii de către Frontul Patriotic. Astfel, fiul răzbunător provoacă o inundație în subteran, calculând că vinovăția o va purta un stahanovist. (Traducătorul nu întrebuițează acest termen, derivat din patronimul Stahanov; e vorba însă despre un miner a cărui muncă a fost remarcată în gazete.) Până la urmă, adevărul va ieși la iveală. Drama implică și sciziuni familiale; sora făptașului, care, de asemenea, lucrează la mină, are o idilă secretă cu muncitorul frunțaș. Fata îi mărturisește alesului: „Nu mi-am închipuit niciodată că mă voi îndrăgosti de unul despre care auzeam acasă și la școală lucruri atât de groaznice”¹⁶. Și va încerca să îl prevină epistolar în legătură cu intențiile necurate ale fratelui ei. (Scrisoarea a fost însă deturnată.) Totodată, unchiul minerului este tehnician. Dramaturgul bulgar acordă o atenție minoră specificului local. De exemplu, abia într-o didascalie este strecurată o marcă sonoră a ambianței industriale: „Se aude un fluerat îndepărtat de locomotivă”¹⁷. Șuieratul locomotivelor însoțește numeroase scrieri despre Valea Jiului ale lui Ion D. Sîrbu. Fostul „cerchist” s-a oprit în proza *Trei cărămizi negre* la nota distinctivă a acestor ecouri. Înapoiindu-se la Petrila după lăsarea nopții de la un prieten pădurar care trăia în munte, naratorul este prins pe dealuri de o rupere de nori. Scapă din calea potopului refugiindu-se în cantonul de pe marginea liniei ferate pentru transportul cărbunelui în care veghea un bătrân rămas singur pe lume după ce își pierduse consoarta și copiii. În așteptarea unei garnituri către Petrila, drumețul ascultă tragicul sfârșit al mezinului gazdei. Când un tren își fluieră trecerea, naratorul va puncta: „Sunetul acestei sirene face parte cumva din peisajul văii. Nu poate fi definit, descris. Are ceva animalic, ceva speriat, în felul în care izbucnește”¹⁸. O comparație anoaagă despre șuieratul locomotivelor întâlnim în romanul *Drumul cenușii* (1988) al lui Augustin Buzura. Tihna nocturnă a unui mohorât centru industrial este răscolită de goarnea îndurerate, de jivină agresată, ale vehiculelor feroviare: „[...] liniștea era întreruptă doar de fluierăturile locomotivelor de manevră,

¹⁶ *Ibidem*, p. 16.

¹⁷ *Ibidem*, p. 18.

¹⁸ *Trei cărămizi negre*, în vol. Ion D. Sîrbu, *Povestiri petrolene*, Editura Junimea, Iași, 1973, p. 103.

un fel de țipete stranii, *de animal lovit* [s.m./A.D.], înăbușite de noaptea și fumul ce sufocau orașul¹⁹. Această difuză reprezentare zoomorfă – nici unul dintre prozatori nu invocă o vietate anume, ci doar regnul animal, lăsând închipuirea cititorilor să proiecteze orice soi de lighioană, inclusiv înaripată, poate chiar unele *jiganii* din *Istoria ieroglifică* – potențează mitologia industrială. Dacă imaginarul popular ademenit de eresuri – dar fidel concomitent credinței în ocrotirea divină – a înzestrat subteranul cu duhuri capricioase precum Vâlva Băii, imaginarul literar întregește bestiarul spațiului minier prin animarea locomotivelor. Întorcându-ne la scrierea lui Ghirghinov, într-o replică este condensată plastic aprehensiunea soțiilor de mineri: „Unul din inginerii noștri spune că mina și femeia se gelozesc una pe cealaltă”²⁰. Iar despre Pernik aflăm, prin vocea logodnicei unui inginer, că e „plin de fum și praf”²¹, pecete industrială pe care o poartă toate localitățile minierești. Această mantie a toxicității generate de mediul carbonifer împresoară și orașelul North Valley din clasicul roman *Regele Cărbune* (1917) al lui Upton Sinclair, în care „zgura și fumul ucideau totul, culoarea predominantă era cenușiu”²². Simbolic, peste centrele miniere se abate profeția unei urgii veterotestamentare, aceea a ispășirii sub praf și pulbere, descrisă în capitolul 28 al *Deuteronomului*, cuprinzând „Bunătățile făgăduite celor ce vor păzi legea și relele ce vor veni asupra călcătorilor ei”: „În loc de ploaie, Domnul să dea pământului tău *praf și pulbere* [s.m./A.D.], care să cadă din cer asupra ta până te va pierde și până vei fi prăpădit”²³. Numai că minerii condamnați să îndure blestemul biblic nu nesocotesc cuvântul lui Dumnezeu.

Totuși, această pecete reziduală nu încolțește în chiar toate scrierile despre centrele carbonifere. Este cazul romanului *Minerii* de V. Ighișev, apărut în 1949 în U.R.S.S. și tradus în 1952 în română. În cele aproape 300 de pagini ale volumului care înfățișează revirimentul postbelic al întreprinderii miniere Molodiojnaia din bazinul Donbasului, regiune aflată doi ani sub ocupație nazistă, nu răzbate nici o fărâmbă de funingine. Chiar dacă mina

¹⁹ Augustin Buzura, *Drumul cenușii*, roman, ediția a doua, Editura Fundației Culturale Române, București, 1992, p. 61.

²⁰ Alexandru Ghirghinov, *op. cit.*, p. 31.

²¹ *Ibidem*, p. 34.

²² Upton Sinclair, *Regele Cărbune*, roman, traducere de Any și Virgil Florea, prefață și tabel cronologic de Nicolae Minei, Editura pentru Literatură, [București], 1969, p. 22.

²³ *Biblia sau Sfânta Scriptură*, tipărită cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, cu aprobarea Sfântului Sinod, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2018, p. 241.

nu funcționează la capacitate maximă în urma distrugerilor provocate de germani, există o activitate industrială temeinică. Orașelul însă nu e atins de pulberea cărbunelui. De altfel, autorul acordă o atenție minimală geografiei locale, preocupat îndeosebi de anvergura propagandistică a scrierii, care evidențiază abnegația muncitorimii sovietice, a comsomoliștilor și a pensionarilor veniți – sub îndrumarea cadrelor de partid – în sprijinul minerilor, decimați de Marele Război de Apărare a Patriei. Teoretic, o scriere prozastică oferă posibilități descriptive mult mai largi decât una dramatică, în care autorul, constrâns de imperativul dialogului, concentrează astfel de amănunte în câteva rânduri sinoptice sau dozându-le precaut în replici, pentru a nu afecta fluența acestora. V. Ighișev avea, în romanul său, toată libertatea „decorativă”. Nu însă și pe cea politică. Romanul este puternic ideologizat. Absorbit de o idee vizând perfectarea planului cincinal, un personaj deschide aparatul de radio, la care „asculta și nu prea asculta știrile despre noile uneltiri ale reacțiunii internaționale”²⁴. Această aserțiune ar putea părea o notă subversivă; chiar dacă neatenția cu care personajul întâmpina respectivelor înștiințări era pricinuită de o frământare nobilă, aceea de a îmbunătăți planul cincinal, ușoara indolență a ascultătorului cu privire la gravele comploturi ale inamicilor socialismului poate camufla și expresia unei suprasaturații în fața conținutului propagandistic al buletinului informativ. Dar prezumtiva exasperare constituie numai o aparență. Personajul în cauză era organizatorul de partid al minei Molodiojnaia. Eroismul muncitorimii sovietice sfidase o sceptică estimare americană în privința redresării activității industriale din Donețk: „«Profetii» de peste ocean cobeau că Donbassul nu se va reface înainte de douăzeci de ani, iar noi în doi ani am întrecut jumătatea extracției dinainte de război...”²⁵. Proza cultivă antiamericanismul științific: „Își aminti de vorbele savanților americani care «profețeau» sfârșitul cărbunelui ca izvor de energie. Ivan Matveevici nu punea niciun temei pe vorbele lor; nimic nu s’a pierdut și nu se va pierde în marele schimb de materii din natură”²⁶. Alt personaj răsfoiește, în sediul organizației de partid, primul volum din *Operele* lui Stalin. La un moment dat, abandonează intempestiv lectura. Ne-am putea gândi – fulgurant – și la o erezie: că îl plictisiseră tezele conducătorului. Suspansul e grabnic spulberat. Ideile erau mult prea copleșitoare pentru a fi însușite în orice condiții: „Înflăcărata propagandă

²⁴ V. Ighișev, *Minerii*, roman, Editura Tineretului a C.C. al U.T.M., [București], 1952, p. 43. Numele traducătorului nu este menționat.

²⁵ *Ibidem*, p. 12.

²⁶ *Ibidem*, p. 19.

stalinistă, profund științifică, a marxismului revoluționar, dădea spiritului o hrană atât de îmbelșugată, încât el hotărâse să pună de o parte această operă și să citească acasă, unde va putea aprofunda în tihnă fiecare cuvânt al conducătorului”²⁷. O remarcă despre cartografia accesibilă a acestor așezări industriale: „Orășelele miniere nu seamănă unul cu altul. Fiecare s’a ridicat după cum i-a cerut-o relieful local, dar întotdeauna au ceva comun. Chiar noaptea, ai impresia că poți să te descurci ușor pe străzile oricărui orașel minier necunoscut [s.m./A.D.]”²⁸. Dacă nu punctează faptul că aceste localități sunt învăluite în colbul cărbunelui, naratorul cuprinde, în schimb, tutela sirenelor feroviare: „Fluierul unei locomotive care manevra undeva, pe o linie, răsună strident”²⁹.

Cufundări într-o mare neagră: *Moartea lui Iacob Onisia*

Înainte de cufundările într-o mare neagră din *Moartea lui Iacob Onisia* și *Oameni și cărbuni în Valea Jiului* au fost cufundările într-o mare galbenă din *Țara de piatră*. În 1935, la începutul primăverii, Geo Bogza inaugurează în hebdomadarul *Vremea* un foileton reportericesc consacrat Țării Moților. Serialul se va încheia în prima decadă a lunii iunie, la capătul a 11 episoade³⁰, fiecare beneficiind de ilustrații fotografice. Într-o imagine din penultima parte apare și autorul, surprins din profil, alături de un băieș cu mustață și fără perciuni, la un pahar de vorbă „în cârciuma satului”. Reporterul, într-o ținută de montaniard, cu un pulover de culoare deschisă,

²⁷ *Ibidem*, p. 138.

²⁸ *Ibidem*, p. 129.

²⁹ *Ibidem*, p. 123.

³⁰ Majoritatea fragmentelor au apărut în numere consecutive. Succesiunea s-a întrerupt de două ori, considerându-se poate că serialul mineresc nu se integrează tematic în sumare: mai întâi, într-un număr dedicat aproape exclusiv Capitalei, apoi în cel de Paști. Nu e exclus nici ca reporterul să fi întârziat predarea însemnărilor. Redăm, în continuare, cronologia foiletonului: „Țara Moților [I]”, în *Vremea*, anul VIII, nr. 378, 3 martie 1935, p. 5; „Țara Moților [II]”, în nr. 379, 10 martie 1935, p. 5; „Țara Moților [III]”, în nr. 380, 17 martie 1935, p. 10 [pe frontispiciu: „Număr excepțional cu un supliment închinat teatrului românesc”]; „Țara Moților [IV]”, în nr. 382, 31 martie 1935, p. 10; „Țara Moților [V]”, în nr. 383, 7 aprilie 1935, p. 8; „Țara Moților [VI]”, în nr. 384, 14 aprilie 1935, p. 5; „Munții de aur”, în nr. 386, 5 mai 1935, p. 5; „Munții de aur: La împărăție”, în nr. 388, 19 mai 1935, p. 5; „Aur! Aur!” în nr. 389, 26 mai 1935, p. 5; „Munții de aur: Minele Vercheș și Câinele”, în nr. 390, duminică 2 iunie 1935, p. 5; „Munții de aur: Holongări și contrabandiști”, în nr. 391, duminică 9 iunie 1935, p. 5.

larg pe gât, în pantaloni de stofă tot largi, în carouri, și cu jambiere până la genunchi, își ține brațele încrucișate pe masa rotundă, stând picior peste picior și ascultându-l, ușor înclinat, pe companionul său. Vestimentația acestuia din urmă este simplă. Se pot observa trăsăturile ascetice ale fiziologiei și constituției – constituție pe care haina groasă o face mai robustă. Băieșul pare să țină în mână o țigară.

Maratonul publicistic înfăptuit de „apostatul” avangardist a fost prefațat cu o săptămână înainte printr-un anunț publicitar: „*Vremea* va publica în numerele viitoare: *Țara Moșilor* – mare reportaj de Geo Bogza. Viața moșilor în munții Apuseni. În lumina crudă a acestui reportaj se vor contura adevăruri noi și vor dispărea unele legende. Textul va fi însoțit de numeroase fotografii inedite asupra cărora *Vremea* are exclusivitate”³¹. (Titlul revistei și al reportajului, precum și numele autorului sunt culese cu caractere ver-zale.)

Revista care găzduise acest foileton era una dintre cele mai căutate din epocă. Evocând, într-un capitol memorialistic intitulat *Amintiri de la „Vremea”*, legătura sa cu săptămânalul bucureștean, scriitorul Pericle Martinescu, „mezinul” colectivului redacțional, precizează: „Perioada cea mai glorioasă a revistei [...] a fost între anii 1933 și 1938”³². Tirajul hebdomadaramului ajunsese la 25.000 de exemplare, specifică același condeier, care amintește că, de câteva ori pe an, publicația apărea în numere speciale, de peste 40 de pagini. (Într-o retrospectivă diaristică a lecturilor sale din decembrie 1934, Sașa Pană ironizează supradimensionarea periodicului cu prilejul sărbătorilor de iarnă, conchizând că astfel de gabarite imită practicile gazetărești de peste Ocean: „Numărul de Crăciun al revistei *Vremea* cântărește un kilogram! Americanism”³³.) Pentru a sublinia locul distinct ocupat în presa timpului de hebdomadaramul afirmării sale publicistice,

³¹ În *Vremea*, anul VIII, nr. 377, 24 februarie 1935, p. 15 (pe frontispiciu, datarea este eronată: 21 februarie).

³² Pericle Martinescu, *Umbre pe pânza vremii*, Editura Cartea Românească, [București], 1985, p. 122. Memorialistul notează că apropierea sa de *Vremea* a avut loc în adolescență, când, licean fiind, se adresase epistolar redacției cu rugămintea de a beneficia de un abonament gratuit, cerință care i-a fost îndeplinită. Peste câțiva ani, în 1933, prin mijlocirea scriitorului Al. Sahia, îi vor fi publicate versuri în paginile revistei. Același intermediar îi va face cunoștință cu directorul gazetei, iar tânărul literat începe să furnizeze și articole, desfășurând o bogată activitate publicistică, pe diverse teme, în săptămânalul condus de Vladimir Donescu.

³³ Sașa Pană, *Născut în '02*, memorii, file de jurnal, evocări, Editura Minerva, București, 1973, p. 488.

autorul romanului *Adolescenții de la Brașov* nominalizează colaboratorii de prestigiu pe care i-a avut revista. Lipsește din enumerare numele lui Mircea Eliade. E greu de crezut că a fost o lacună a memorialistului. Cel mai probabil, absența comportă explicații de natură politică. După 1965, savantul de la Chicago s-a aflat, de-a lungul regimului socialist, când sub interdicție, când sub semnul recuperărilor. Nu putea să lipsească însă autorul *Poemului invectivă*: „Aici, în găzduirea *Vremii* și cu sprijinul ei, a realizat de asemenea Geo Bogza amplele sale reportaje din «țări de piatră, de foc și de pământ», publicate mai întâi în revistă, făcând senzație, și devenite mai târziu «clasice»³⁴.

Însemnările lui Geo Bogza despre viața băieșilor din Munții Apuseni continuă cariera sa de *muckraker*³⁵ autohton. De-a lungul anului precedent investigase mediul petrolifer, începând să își publice reportajele în *Cuvântul liber*³⁶. (Sașa Pană notează în jurnalul său că reporterul a sistat colaborarea în urma unor divergențe cu directorul publicației, Tudor Teodorescu-Braniște³⁷.) În 1931, apărea traducerea în limba română a romanului *Oil!* de Upton Sinclair³⁸, publicat cu patru ani mai devreme în S.U.A., unde stârniște un mare scandal, fiind interzis în statul Boston. Nu din pricina faptului că devoalează inechitățile la care sunt supuși muncitorii, ci pentru unele

³⁴ Pericle Martinescu, *op. cit.*, p. 121.

³⁵ Termen provenit din limba engleză. A fost explicat de Nicolae Minei în prefața ediției românești din 1969 a romanului *Regele Cărbune* de Upton Sinclair: „*Muckraker*: tradus ad-litteram, termenul înseamnă «scormonitor de gunoi». Folosit pentru prima oară la figurat de John Bunyan în *Pilgrim's Progress*, cuvântul a cunoscut o nouă vogă la începutul secolului nostru [al XX-lea, n.m./A.D.], căpătând sensul de demascator al turpitudinilor din viața politică, economică sau socială a unei țări”. În Upton Sinclair, *Regele Cărbune*, roman, traducere de Any și Virgil Florea, prefață și tabel cronologic de Nicolae Minei, Editura pentru Literatură, [București], 1969, p. VIII. Prin romanele sale sociale, Upton Sinclair a scos termenul de sub tutela publicisticii, conferindu-i și virtuți literare.

³⁶ Geo Bogza, „Viața în schele petrolifere”, în *Cuvântul liber* [revistă săptămânală de politică, literatură, teatru, artă], seria a III-a, anul II, nr. 1, sâmbătă 10 noiembrie 1934, p. 10; Geo Bogza, „Accidente de muncă în petrol”, în nr. 3, sâmbătă 24 noiembrie 1934, p. 6-7, cu ilustrații de Jules Perahim și Lena Constante.

³⁷ „În redacția *Dimineții* am aflat că Geo Bogza a avut o discuție mai violentă cu Teodorescu-Braniște și că nu va mai colabora la *Cuvântul liber*.” În Sașa Pană, *op. cit.*, p. 488.

³⁸ Upton Sinclair, *Petrolul*, roman, traducere autorizată din englezește de Dr. A. Mibashan, I-II, Atelierele Adevărul S.A., [București], [f.a.]. Am stabilit anul de apariție pe baza consemnărilor din periodice. Tălmăcirea a fost evidențiată și în cotidianul care dădea numele editurii: Criticus, „Upton Sinclair: «Petrolul»: O bună versiune românească”, în *Adevărul*, anul 44, nr. 14553, sâmbătă 13 iunie 1931, p. 2, în secțiunea *Caleidoscopul vieții intelectuale*, sub genericul *Litere, știință, artă*.

atentate la bunele moravuri, cum au interpretat reprezentanții cenzurii bisericești câteva scene ale scrierii. Această tevdură a fost de folos romanului, transformându-l într-un bestseller. Scriitorul care a candidat fără succes în repetate rânduri la funcția de guvernator al statului Colorado descrisese în romanul *King Coal* (1917) și munca minerilor. Prin reportajele sale despre muncitori, Geo Bogza poate fi considerat un emul al lui Upton Sinclair. Statut care se verifică, la un nivel superior, în *Moartea lui Iacob Onisia*.

Atinsă de virtuțile unui poem epic, această proză impresionează prin zguduitorul ei tragicism. Într-o zi de toamnă, minerul Iacob Onisia din Aninoasa venise la muncă în stare de ebrietate. N-a putut fi împiedicat să coboare în subteran. Deși lucrătorul nu a iscat vreo altercație și a muncit cu hărnicie, inginerul-șef raportează la București abaterea disciplinară, temându-se că un act de clemență îi va îndemna pe alți ortaci să calce pe urmele lui Onisia. Din Capitală sosește o veste rea: minerul va fi mutat timp de două luni la Petrila. Ceea ce însemna un drum zilnic de 12 kilometri pe jos, peste dealuri, pe sub linia funicularului. Ploile, noroiul, lapovița, zăpada și frigul transformă mersul la muncă într-un supliciu. Schimbul întâi, care începea la 6 dimineața, îl obliga pe minerul urgisit să pornească spre mină în toiul nopții. Ca să scape de această Golgotă, Onisia folosește de câteva ori, la întoarcerea spre casă, corfele funicularului care asigură transportul cărbunelui. Un mecanism industrial prezentat în *Oameni și cărbuni în Valea Jiului*:

Între Petrila și Aninoasa, cale de șase kilometri, se întinde linia funicularului, peste dealuri, peste podișuri și peste prăpăstii, uneori la o înălțime de sute de metri. Neîntrerupt, vagonetele se încrucișează, trecând într-o parte și alta ca niște puncte negre. Cele care vin dela Aninoasa sunt întotdeauna încărcate cu cărbuni, iar în schimb, dela Petrila pornește, din timp în timp, câte un vagonet cu lemne, acestea mergând să ia locul cărbunilor, și întâlnindu-se mai întâi, o clipă, în aer.³⁹

Aninoasa era așezarea cea mai izolată a Văii Jiului, cum se poate citi într-o broșură interbelică de popularizare înfăptuită de Pompeiu Hossu Longin, învățător la școala din Vulcan. Autorul micromonografiei evidențiază situarea localității „în loc destul de sălbatic, fiind înconjurată din toate părțile de munți”⁴⁰. Din cauza poziției geografice dosnice, transportul

³⁹ Geo Bogza, *Oameni și cărbuni în Valea Jiului*, Editura de Stat, [București], 1947, p. 88-89.

⁴⁰ Pompeiu Hossu Longin, *Valea Jiului din Ardeal*, Editura Cartea Românească, București, [1927], colecția *Cunoștințe folositoare*, seria C: *Din lumea largă*, sub directiva redacțională a d-lui prof. universitar I. Simionescu, p. 24-25.

de cărbune nu se putea realiza decât pe cablu: „Comuna se dezvoltă încet și cu mari greutate, căci fiind valea strâmtă, nu e loc pentru construcții. Neavând linie ferată, cărbunii se expediază la Petroșeni pe un funicular [s.m./A.D.]”⁴¹.

În Ajunul Crăciunului, când îi rămăseseră de ispășit numai câteva zile de pedeapsă, Iacob Onisia se urcă iarăși în corfă, ca să ajungă mai devreme acasă, unde îl așteptau soția și copiii. Între timp, consoarta dereticase locuința pentru ca sărbătoarea să fie întâmpinată cum se cuvine. De asemenea, de Ignat, Onisia tăiașe un porc. Amănunt care denotă că acesta ținea o gospodărie. Protagonistul are, așadar, o condiție sociomentalitară hibridă, aparținând profesional clasei muncitoare, iar prin obiceiuri, țărănimii. O inadvertență temporală: într-un loc, se arată că funicularul acoperă cei șase kilometri în „jumătate de ceas”⁴²; în altă parte, intervalul sporește: „Peste un ceas [Iacob Onisia] avea să fie acasă”⁴³. Minerul știa că va trebui să îndure temperaturi cumplite: „Numai că era mai frig ca oricând și, acolo, sus, avea să înghețe zdravăn”⁴⁴. Deasupra Dâljei, un cătun din marginea Petroșanilor, funicularul încremenește. Inițial, staționarea nu îl îngrijorează pe călătorul clandestin. Suspendat la 200 de metri, acesta își aprinde o țigară. Abia la ultimul fum minerul se cutremură, dându-și seama că funicularul nu va mai porni decât peste două zile! Încarcerat într-o înălțime prăpăstioasă în pustiu noaptea de iarnă, flămând și rebegit, îl asaltează năluciri sumbre și angoasa morții. Speranța că funicularul se va pune totuși în mișcare s-a năruit demult. Frigul îi invadează trupul, iar întunericul împrăștie iluzia unei minuni. Aceasta se înfiripase de câteva ori, „când i se păru că funicularul se pune în mișcare”⁴⁵. Narcoza salvării are o reprezentare acvatică: „Dacă s-ar fi știut la Aninoasa, poate că l-ar fi pornit să-l tragă la mal [s.m./A.D.]”⁴⁶. Mirajele în care instalația se urnește sunt perturbate de spectrul punițiunii: „Dar ce avea să spună inginerul-șef? Desigur, altă pedeapsă”⁴⁷. O vreme, se va încălzi la focul pe care îl încropește din butucul primit de la mină. Spre dimineață, cotropit de ger și de spaimă, hotărăște să evadeze,

⁴¹ *Ibidem*, p. 25.

⁴² *Moartea lui Iacob Onisia*, în Geo Bogza, *Priveliști și sentimente*, prefață, tabel cronologic și referințe bibliografice de Antoaneta Tănăsescu, Editura Albatros, București, 1979, colecția *Lyceum*, p. 9.

⁴³ *Ibidem*, p. 13.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 12.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 18.

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ *Ibidem*.

încercând să străbată în mâini cablul, până la pilon, cale de 40 de metri. După 10 metri, paralizat de efort, bărbatul se prăbușește. Scena a fost privită cu groază de învățătorul din Aninoasa, care, în zori, pornise spre Petroșani, ca să ia parte la slujba bisericească. Testimoniul morții lui Iacob Onisia poate fi metaforizat prin câteva versuri ale lui Sașa Pană dintr-un poem care încheie placheta *Călătorie cu funicularul* (1934): „Călătoria pornește din întuneric/ Și sfârșește pe lumina unei hârtii/ Luminând-o”⁴⁸.

Fără îndoială, o proză emoționantă. O întrebare inevitabilă: cine a fost de vină că bietul Iacob Onisia a sfârșit așa? Analizând faptele la rece, nu putem ignora gestul necugetat al minerului, care s-a dus băut la muncă. Decizia inginerului-șef de a înștiința Direcția Generală în legătură cu acest incident pare corectă. Argumentul superiorului, care răspundea de siguranța minei, e, de asemenea, întemeiat: isprava lui Onisia ar putea fi repetată. Mușamalizarea acestui incident ar putea fi speculată de alți vinovați. Faptul că descinderea bahică a lui Onisia în subteran nu a pricinuit necazuri nu garantează că și în viitor va fi la fel. (În micromonografia citată, o secțiune tratează *Alcoolismul*, care niciunde în cuprinsul țării nu ar fi „așa lățit ca în Valea Jiului”⁴⁹. Racila potatorică ar sta la originea a numeroase accidente din subteran: „Multe nenorociri de mine provin în urma neglijenței muncitorilor amețiți de băuturi”⁵⁰. Autorul nu livrează cifre, spre a-și fundamenta afirmațiile. Cum această plagă era o realitate cotidiană a Văii Jiului, certificată și de alte surse, poate că învățătorul a considerat superfluu recursul la statistici.) Sancțiunea transmisă de la București nu pare, la prima vedere, exagerată, putând fi percepută ca o tentativă de a descuraja atari nesăbuițe. Totodată, nu este cea mai drastică pedeapsă pe care ar fi putut-o căpăta Onisia: minerul și-ar fi putut pierde chiar slujba. Prin urmare, transferul la Petrila, cu toate că îl silește la un drum anevoios, nu pare o sancțiune atât de dură. De altfel, minerul se împăcase cu această penitență: „Nu-i era rușine de pedeapsă. Inginerul-șef îi pusese mâna pe umăr și-i spusese: – Onisia, trebuie să înțelegi. Și el înțelesese. Două luni, nu avea să piară lumea!”⁵¹. Utilizarea funicularului ca mijloc de transport era interzisă. Onisia însuși se urcă în corfă pe furiș, pentru a nu fi zărit de supraveghetor. Toată această factologie ar demonstra că vina îi aparține lui Onisia.

⁴⁸ *Către cititor/ [Această călătorie]*, în vol. Sașa Pană, *Călătorie cu funicularul*, poeme, cu un portret de M.H. Maxy, Editura unu, București, 1934, p. 81-82.

⁴⁹ Pompeiu Hossu Longin, *op. cit.*, p. 21.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 22.

⁵¹ *Moartea lui Iacob Onisia*, în Geo Bogza, *Privești...*, *ed. cit.*, p. 8.

Și totuși, lucrurile sunt mai complicate. Dacă inginerul-șef a procedat just semnalând la București insubordonarea minerului, măsura dictată de Direcția Generală nu e, la o cumpănire atentă, cea mai înțeleaptă. Să ne oprim la acest pasaj, în care naratorul surprinde obida minerului ostentiv de mărșăluirile către locul de muncă: „Se lupta cu dealurile și se gândea cu mânie la domnii de la București. «Să fie mutat la Petrila pe timp de două luni.» *Ce știau ei unde-i Aninoasa, și unde-i Petrila!* [s.m./A.D.] Să fi venit aici, să intre în noroi, o singură dată, noaptea la trei ca strigoii, când nici cocoșii nu începuseră să cânte”⁵². Așadar, revolta lui Onisia nu se îndreaptă împotriva inginerului-șef, ci îi vizează pe „domnii de la București”, despre care crede că îl „exilaseră” la Petrila fiindu-le străină geografia locurilor. Din această perspectivă, minerul nevoit să înfrunte urcușuri și intemperii în surghiunul său poate fi considerat o victimă a birocratismului. Greșeala pe care o săvârșise venind turmentat la muncă este plătită despotiv, prin sporierea normei de lucru cu alte șase ore de uzură fizică.

După aflarea neverosimilei tragedii care spulberase liniștea Crăciunului, spre locul acesteia pornesc, pe lângă brancardierii petrileni, două sănii cu oficiali de la Direcția Minelor și jandarmul. Nu lipsea inginerul-șef care îl reclamase pe Onisia. Din cauza reliefului inaccesibil, membrii convoiului abandonează săniile și continuă ascensiunea la pas. La un moment dat, istovit de înaintarea greoaie, cineva exclamă: „ – Pe coastele astea, cât e frigul de mare, și tot nădușești!?”⁵³. Tânguirea nu rămâne fără ecou: „Ceva vibră atunci dureros, ca o vagă presimțire, în inima unuia din cei șase oameni care urcau muntele”⁵⁴. Premoniția trebuie să îl fi săgetat pe inginerul-șef. Naratorul păstrează aluziv această taină: „Fără să știe, unul dintre oameni rostise fraza care însemna dezlegarea ciudatei întâmplări pe care o trăiau, iar altul își simțise inima înfiorată, ca de o presimțire”⁵⁵. Prin vocea naratorului, deducem că pe inginerul-șef îl pândesc remușcările. Din punct de vedere administrativ, acesta – cum am subliniat – nu fusese abuziv raportând la București episodul alcoolizării lui Onisia. Dar inginerul-șef sfidase opoziția altor superiori ierarhici ai minerului: „Nici maistrul, nici prim-maistru-șef și nici inginerul de sector n-au vrut să-l pedepsească. *Îl cunoșteau bine pe el, pe Iacob Onisia* [s.m./A.D.]”⁵⁶. Mina are și legi nescrise, în care încrederea colectivului de

⁵² *Ibidem*, p. 10.

⁵³ *Ibidem*, p. 7.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 8.

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 9.

lucru poate anula rigorile regulamentului. Or, inginerul-șef nesocotise această datină muncitorească. E adevărat, înștiințarea solicita indulgență pentru făptaș: „Și au raportat la București tot ce s-a petrecut, adăugând că Iacob Onisia e miner de treabă, de șaptesprezece ani la Aninoasa, și că *nu merită să fie pedepsit* [s.m./A.D.]”⁵⁷. Dispoziția nefastă a sosit peste două săptămâni. Și intervalul în care Direcția Generală a comunicat răspunsul este un simptom al birocratismului. Dacă „sentința” ar fi fost dictată într-o săptămână, destinul lui Iacob Onisia putea să fie altul. În desfășurarea funestă a prozei, care aduce în prim-plan sfârșitul nefericitului miner din Aninoasa, autorul profilează, cu o remarcabilă tehnică a discreției, și culpa autorităților. Revenind la interogația pe care am propus-o în legătură cu responsabilitatea morală pentru această dramă, observăm, din amănuntele prezentate, că, de fapt, și inginerul-șef, și „domnii de la București” au partea lor de vină.

Cum prozatorul nu insistă asupra îngrijorărilor care îl bântuie pe inginerul-șef în drumul spre locul tragediei, ne putem lesne imagina că frământările acestuia cuprind, dincolo de fiorul compasiunii, și temerea de a nu fi incriminat de Direcția Generală pentru exces de zel. „Domnilor de la București” le-ar fi fost ușor să se disculpe invocând sesizarea semnată de șeful din teritoriu, care avea datoria de a trata cu prudență gravitatea cazului înainte de a se adresa forului tutelar în scop punitiv. Iar inginerul-șef nu a ținut cont de părerile celor care îl cunoșteau pe Onisia. Povestirea nu conține o pregnantă dimensiune rechizitorială. Dar nici nu o exclude. De fapt, proza conservă o latență acuzatoare. Nu putem să nu ne întrebăm, la capătul lecturii, de ce Iacob Onisia a trebuit să moară. Scriitorul încredințează cititorilor misiunea de a „investiga” sfârșitul minerului din Aninoasa, oferindu-le și unele indicii utile într-o tentativă de lămurire a complicităților de factură etică. Ideea că muncitorul a fost o victimă e sedimentată în câteva secvențe de la aducerea rămășițelor defunctului în locuința acestuia. Cortegiul e urmărit „de la toate ferestrele de fețe întunecate și triste”⁵⁸. Cei care s-au strâns la priveghi poartă pe chip nu doar o expresie de durere, ci și de răzvrătire: „[...] fața lor, mai mult decât de smerenie, părea stăpânită de sentimentul întunecat, și puțin amenințător, al unui protest dureros și mut. Încă unul dintre ei murise pe neașteptate, și pe nedrept”⁵⁹.

O recapitulare: Iacob Onisia a greșit venind băut la muncă. Inginerul-șef l-a denunțat la București. „Domnii” de la Direcția Generală au ordonat să

⁵⁷ *Ibidem*.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 21.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 22.

lucreze două luni la Petrila. În Ajunul Crăciunului, Iacob Onisia se suie în funicular, încălcând iarăși normele de protecție a muncii, pentru a scuti un drum de trei ore până acasă. În curând, funicularul e oprit, iar în zori Iacob Onisia se aventurează să traverseze în mâini distanța până la cel mai apropiat pilon. Puterile îl părăsesc și cade în gol. Sfârșitul lui Iacob Onisia.

Merită reținut un detaliu legat de momentul care a declanșat șirul de vicisitudini din viața lui Iacob Onisia: „Era pe toamnă, când se făcea țuica, și într-o zi venise *la schimbul al doilea* [s.m./A.D.] cam clătînându-se pe picioare”⁶⁰. (În micromonografia menționată se indică și producția de țuică în gospodăria pentru consum propriu, pe care autorul îl caracterizează în termeni deloc academici: „În Valea Jiului se cultivă mulți pruni. Perii, merii, cireșii sunt mai rari, din cauza climei nefavorabile. Țăranii din prune fierb țuică multă, pe care o beau ca apa”⁶¹.) Aparent, detaliul privind schimbul al doilea este ne semnificativ. În Ajunul Crăciunului, la ultimul său drum spre Petrila, Iacob Onisia nimerise în aceeași tură: „Acum, era schimbul doi: intra la două și ieșea seara la zece”⁶². În toamnă, când venise băut la muncă, Onisia nu deranjase pe nimeni, iar randamentul său fusese lăudabil: „Toți au recunoscut că n-a ieșit nici un rău. S-a dus în abatajul lui, nu s-a certat cu nimeni, a lucrat liniștit, și a dat un vagonet mai mult”⁶³. Prin urmare, comportamentul minerului nu trăda urme ale ebrietății. Am putea spune că efectul beției se face simțit abia în Ajunul Crăciunului, când, dornic să ajungă mai repede acasă, Onisia se urcă în funicular fără a realiza că, după schimbul lui, activitatea la mină se va întrerupe timp de două zile. Având în vedere coincidența subliniată – faptul că și în toamnă, când venise băut la muncă, și acum, în Ajunul Crăciunului, fusese tot în schimbul al doilea –, am putea vorbi despre o beție cu înrâuriri tardive. De altfel, s-ar putea observa chiar o beție metaforică: „În acea zi, toată mina nu vorbi decât de vin, de cârnați și carne de porc”⁶⁴. Această atmosferă îl va ameți, de fapt, pe Onisia. Dar judecata lui începuse să se încetezeze odată cu înăsprirea meteorologică, când pe drumurile înfundate de noroi și zăpadă își ruinase și o pereche de bocanci. Atunci va încolți în mintea sa himera izbăvirii: „Peste capul lui, mereu treceau într-o parte și alta corfele funicularului, ca

⁶⁰ *Ibidem*, p. 8.

⁶¹ Pompeiu Hossu Longin, *op. cit.*, p. 29.

⁶² *Moartea lui Iacob Onisia*, în Geo Bogza, *Privești...*, *ed. cit.*, p. 9.

⁶³ *Ibidem*.

⁶⁴ *Ibidem*, p. 11.

niște păsări mari, negre”⁶⁵. Mișcare echivalentă cu un vertij, care constituie cea mai primejdioasă euforizare a lui Iacob Onisia. În sprijinul acestei supoziții am putea apela și la onomastica minerului din Aninoasa. Mai exact, la patronimul său, depozitar al unei eufonii dionisiace. Naratorul nu deslușește dacă Onisia avea patima băuturii. Pe de altă parte, alcoolul e un reazem al minerilor. Un reazem vitreg, care le năruie sănătatea și așa precară, pândită sau deja surpată de boli crude; dar viciul etilic le alină traiul deplorabil. În *Oameni și cărbuni...*, reporterul sintetizează: „Ca și marinarii, minerii beau de câte ori au prilejul, ca o răzbunare împotriva vieții pe care o duc. Singură băutura tare, care arde gâtulejul, îi poate face să uite cât de negru e cărbunele, și cât de negre sunt coloniile [...]”⁶⁶. Corfele personificate în „păsări mari, negre” – desprinse parcă din lirica lui E.A. Poe – se scurg pe deasupra minerului ca o prevestire lugubră. Alt spectru tanatic apare odată cu armarea din Ajunul Crăciunului: „Până la sfârșitul șutului, abatajele fură îmbrăcate într-un rând de *scânduri albe și noi* [s.m./A.D.], bine proptite din toate părțile. Stratul de cărbune aproape că nu se mai vedea și mirosea a *brad proaspăt* [s.m./A.D.]”⁶⁷. Acele „scânduri albe și noi” din lemn de brad folosite la securizarea locului de muncă se preschimbă în sicriul în care vor fi depuse osemintele minerului. Într-un poem bogzian, din coniferul împodobit de Sărbătoarea Nașterii Mântuitorului se eșafodează o imagine macabră: „în fiecare noapte ascult îngrozit cum brazii/ trec ca hienele după cadavre/ copaci din care se fac cosciuge și spânzurători”⁶⁸.

Am evidențiat că proza a încăput în două pagini din revista *Lumea*, nefiind, prin urmare, un text de mari întinderi. Și totuși, în acest spațiu restrâns, Geo Bogza reușește, cu acuratețea unui miniaturist, să cartografieze întreaga Vale a Jiului. Modalitatea prin care scriitorul zugrăvește depresiunea carboniferă în paginile schiței contrastează cu dimensiunea redusă a textului. Proza se deschide cu o perspectivă grandioasă: „Crăciunul venise pe toată Valea Jiului. De la Lonea la Lupeni era încă o dată această sărbătoare imensă și tristă, cu care mulți nu aveau ce să facă”⁶⁹. O precizare de geografie industrială: Lonea și Lupeni erau, pe atunci, extremitățile miniere ale Văii; Lonea în

⁶⁵ *Ibidem*, p. 9-10.

⁶⁶ Geo Bogza, *Oameni și cărbuni în Valea Jiului*, ed. cit., p. 194.

⁶⁷ *Moartea lui Iacob Onisia*, în Geo Bogza, *Priveliști...*, ed. cit., p. 11.

⁶⁸ *X [Dar am învățat fecioară galbenă să-mi iubesc]*, în Geo Bogza, *Cântec de revoltă, de dragoste și moarte*, cu ilustrații de Marcela Cordescu, Fundația „Regele Mihai I”, București, 1945, p. 32.

⁶⁹ *Moartea lui Iacob Onisia*, în Geo Bogza, *Priveliști...*, ed. cit., p. 3.

Est, Lupeni în Vest. Din 1947, mineritul din Valea Jiului se extinde în zona vestică, la Uricani, localitate care, în 1963, odată cu dezvoltarea activității industriale, este ridicată la „rang” de oraș⁷⁰. Așa se explică absența acestei așezări din „cadrul” lui Geo Bogza, unul strictamente industrial. Cele dintâi blocuri din Uricani au fost construite la începutul anilor 1950, cum semnalează scriitorul Petru Vintilă în monografia reportericească despre ctitoriile citadine ale orânduirii socialiste intitulată *Orașe fără arhive*⁷¹.

⁷⁰ În primăvara anului 1947, revista petroșeneană *Avântul* înștiința că, în curând, harta mineritului din Valea Jiului se va îmbogăți prin amenajarea unei exploatare la Uricani, unde fuseseră confirmate mari rezerve de huiă. Cu unele eforturi, activitatea industrială putea să pornească în numai câteva luni: „Ultimele explorări în regiunea Uricani din Valea Jiului continuă să scoată la iveală noi straturi de cărbune, în zăcămintele descoperite. În momentul de față, rezerva de cărbuni imediată și ușor exploatabilă este evaluată la cel puțin 5 milioane tone. Pentru darea în exploatare, este necesară construirea unei linii ferate înguste de 7,5 km, procurarea locomotivelor respective și a câtorva mici instalații. După afirmațiile specialiștilor, dacă se pun la dispoziție cele trebuincioase, exploatarea poate începe chiar la începutul acestei veri. În acest caz, producția va putea ajunge la finele anului până la 500 tone de cărbuni pe zi, plafonul maxim de exploatare fiind de 2000 tone pe zi, adică la nivelul celor mai bune exploatare actuale din Valea Jiului” ***, „Nou straturi carbonifere în Valea Jiului”, în *Avântul* [organ de cultură și informațiuni din Valea Jiului], anul XX, nr. 5, 16 martie 1947, p. 1.

⁷¹ Petru Vintilă, *Orașe fără arhive*, Editura Tineretului, [București], [1964]. Itinerariul volumului: Victoria, Bicz, Lunca Pomostului (cartier al Reșiței), Năvodari, Uricani, Lucăcești (cartier al Moineștiului), Onești. În capitolul despre Uricani este amintit și autorul *Morții lui Iacob Onisia*: „Vechile colonii de mineri din Valea Jiului, așa cum le-a văzut îndată după război Geo Bogza, erau într-adevăr sumbre și ele repetau la suprafață tragicul întuneric din adâncurile munților de cărbune” (p. 83). Dincolo de pasajele introductive despre trecutul negru al Văii Jiului însoțite de citate din cuvântări ale lui Gheorghe Gheorghiu-Dej privind oprimarea minerilor înainte de 1944 și dincolo de datele statistice ale infrastructurii orașului, reportajul aduce în prim-plan câțiva locuitori. Întâi, pe cel mai vechi cetățean din Uricani: un proaspăt pensionar minier, născut la Lupeni în 1913, orfan de tată de la o vârstă fragedă, părintele pierindu-i în subteran. Sexagenarul a intrat în câmpul muncii încă din adolescență. A participat la greva din august 1929 – evocând anterior această revoltă încheiată sângeros, autorul cărții o plasează în luna iunie –, fapt recunoscut prin Ordinul Steaua R.P.R. clasa a V-a pe care l-a primit cu prilejul comemorării a trei decenii de la evenimente. După ani de privațiuni petrecuți în odaia sărăcăcioasă din colonia lupeneană, viața minerului s-a schimbat odată cu instaurarea regimului democrației populare. A fost transferat la Uricani, instalându-se provizoriu în barăcile de lemn destinate muncitorilor până la ridicarea primelor blocuri. Apoi, s-a mutat cu soția într-un „apartament confortabil”. (Totuși, un comentariu găzduit de o publicație de specialitate identifica și neajunsuri ale spațiilor locative din noul oraș muncitoresc: „Astfel, locuințele dela Lonea, mai noi, sunt mai bune, mai spațioase ca cele [sic!] dela Uricani”. Arh. V. Agent, „Valea Jiului”, în *Arhitectura R.P.R.* [organ al Uniunii Arhitecților R.P.R. și

Remarcabilă în contemplările naratorului este altitudinea narativă. Bogza parcă ar panorama Valea Jiului cu o dronă: „În zori, ceața puțină se împrăștie repede și o lumină rece, sticloasă, inunda Valea, încât cerul și pământul păreau un singur bloc de gheață. Prin limpezimea lui se vedeau coloniile, căzute ca într-un fund de ocean, care înghețase apoi în jurul lor, încremenindu-le”⁷². Pe lângă focalizarea aeriană, recunoaștem, în această descriere glaciară a Văii amintind de înțepenitele țărături scitice care îl îngroziseră pe relegatul Ovidiu, viziunea nautică desfășurată de autor în *Oameni și cărbuni...*: coloniile miniere sunt „căzute ca într-un fund de ocean”. Voluptatea altitudinii și recurența acvatică sunt o marcă stilistică a lui Geo Bogza. (Identificăm acest dualism descriptiv și în *Meridiane sovietice*, când, în

---

al Comitetului de Stat pentru Arhitectură și Construcții al Consiliului de Miniștri], nr. 1/1954, p. 38.) Pensionarul are patru copii: trei băieți și o fată. Cel mai mic este elev, ceilalți lucrează în minerit – inclusiv fiica, telefonistă la Uricani. Un instantaneu gospodăresc care surprinde traiul fără griji al familiei: rafturile din cămară „gemeau sub încărcătura de borcane cu gogoșari, castraveți, gogonele, dulcețuri, gemuri și compoturi” (p. 90). Postul minier încasează o pensie „mare, o mie două sute de lei” (p. 89). Dar părăsirea muncii îi creează sentimentul unui „om beteag” (*ibidem*). Își împarte timpul jucând șah, mergând la cinematograful și la bufet, ascultând emisiuni radiofonice, citind presa și ajutându-și consoarta la treburile casnice. Vin la rând personaje din altă generație: doi frați celibatari care locuiesc cu mama lor. Văzând parcat lângă o clădire un automobil Moskvici, reporterul a fost curios să îl întâlnească pe proprietar. Mașina aparținea unui minier care conduce o brigadă fruntașă. Fotografia acestuia dăinuie de opt ani pe panoul de onoare. Împreună cu fratele său s-a evidențiat prin hărnicie. Cei doi și-au rânduit o bibliotecă personală care adăpostește peste cinci sute de volume. În vara premergătoare întâlnirii cu reporterul au cutreierat în concediu o parte din țară la volanul mașinii. Alt protagonist al reportajului este un tânăr minier cu veleități scriitoricești care aspiră să își însușească tehnica prozei homodiegetice. În acest scop îi citește pe Hemingway, Alberto Moravia și Camil Petrescu. Vizitatorul l-a descoperit așteptând sosirea bibliotecarei în fața clubului. Nu se va mai despărți de reporter, acompaniindu-l peste tot. Înainte de a-și prezenta călăuza, fără a-i divulga însă numele – poate pentru că este și „corespondent de ziar” (p. 96) –, gazetarul menționează că un tânăr minier îl escortează „ca un ghid neobosit” (p. 93) prin oraș, „ca o umbră” (p. 95). Insistență care putea disimula și o misiune de supraveghere. În fine, așezarea înconjurată de munți se distinge printr-o tihnă patriarhală. Echipe de zugrăvi cosmetizează periodic fațadele blocurilor peste care se așază funinginea cărbunilor folosiți pentru foc. Notând puținătatea ofertelor „de distracții” (p. 98) din Uricani, spre deosebire de cele din Capitală, reporterul elogiază „liniștea frumoasă” a orașului (*ibidem*), asemănătoare cu cea dintr-o „stațiune climaterică” (*ibidem*). De altfel, comparația apare și în alte capitole. Involuntar, desigur, impresia mai mult sau mai puțin complezentă a lui Petru Vintilă se va dovedi vizionară: în 2021, printr-o hotărâre de guvern din 11 august, orașul Uricani a fost declarat stațiune turistică de interes local.

⁷² *Moartea lui Iacob Onisia*, în Geo Bogza, *Priveliști...*, ed. cit., p. 3.

zborul spre Moscova, avionul survolează „nemărginita mare de pământ a Ucrainei”⁷³, iar fantezia reporterului, ancorată în imediatul istoric, se scufundă în „marea aceasta de pământ pe fundul căreia zac epavele armatei germane”⁷⁴. Tot într-o întindere marină sunt metamorfozate câmpiile aride ale Kazahstanului: „O altă mare, dar de pământ, o nesfârșită stepă străbat avioanele care pornesc din Moscova spre capitalele republicilor sovietice din Asia Centrală”⁷⁵.) În *Moartea lui Iacob Onisia*, anvergura narativă parcurge verticala până la limita adâncului, „încât cerul și pământul păreau un singur bloc de gheață”. Adevărata înfățișare a acestui teritoriu acum inert o întâlnim în *Oameni și cărbuni...*: „Așa arăta Valea Jiului de pe oricare din înălțimile care o domină: ca locul fumegând și plin de huet, al unei mari bătălii navale”⁷⁶.

Procedeul altitudinii narrative e folosit și de prozatorul N. Deleanu într-o secvență hibernală a ciclului romanesc *Nedeia din Poiana Miresei*⁷⁷, saga ternă despre începuturile industrializării Văii Jiului, în prima jumătate a veacului al XIX-lea:

Totul încremenise. Oameni și animale trăiau ca sobolii. Casele păreau niște mușuroaie. Doar firele de fum cenușiu ce ieșeau de sub glugile acestor măguri ale iernii mai dădeau de știre că acolo, jos, pâlâpâie viață de om. Cu greu s-au făcut pârtii până la îngrămădirile acelea de nuiete și șipci care închipuiau staule; cu greu s-au bătut potecile până la porți, până la vecinii de pe lături, până la vecinii de peste drum.⁷⁸

La fel ca în *Moartea lui Iacob Onisia*, Valea Jiului văzută de sus, în miezul iernii, este, în *Nedeia din Poiana Miresei*, un ținut încremenit. Distanța aproape centenară care desparte cele două cadre îngheață sub vitraliile celeste, chiar dacă, între timp, gospodăriile rustice evocate de N. Deleanu s-au prefăcut în colonii cu case-vagon înghesuite, iar natura bucolică a Văii

⁷³ Geo Bogza, *Meridiane sovietice*, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, [București], [1953], p. 8.

⁷⁴ *Ibidem*.

⁷⁵ *Ibidem*, p. 153.

⁷⁶ Geo Bogza, *Oameni și cărbuni...*, ed. cit., p. 78.

⁷⁷ Într-o convorbire cu ziaristul Boris Buzilă, romancierul declara că titlul original al trilogiei cuprindea un alt toponim, tot de sorginte feminină, *Nedeia din Poiana Muierii*, pe care a fost constrâns să îl modifice: „Nu-mi vor lua în nume de rău editorii primei versiuni – cea din 1955 – dar [...] nu le pot ierta faptul de a-mi fi refuzat titlul inițial”. În vol. Boris Buzilă, *Mărturii în amurg*, Editura Dacia, Cluj, 1974, colecția *Agora*, p. 77-78.

⁷⁸ Nicolae Deleanu, *Nedeia din Poiana Miresei*, roman, I, ediția a II-a, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, [București], 1959, p. 257.

a fost modificată de fizionomia industrială. Preț de câteva clipe, altitudinea narativă pe care o întrebuițează Geo Bogza întoarce peste această regiune *les neiges d'antan* din saga lui N. Deleanu.

În *Meridiane sovietice*, anvergura verticalei îi slujește fostului avangardist pentru a fixa un instantaneu al prefacerilor moscovite, pornind din subteran, unde se construiește metroul, cu stații somptuoase, și extinzându-se în lungul clădirilor, care ating înălțimi ameteitoare, asemenea zgârie-norilor americani (evident, reporterul nu aduce în discuție acest etalon arhitectural): „Dela zeci de metri sub pământ, până la sute de metri în aer, Moscova formează în zilele noastre, fără îndoială, cel mai grandios șantier din lume”⁷⁹. Printr-o comparație maritimă fusese privit de reporter și ținutul petrolifer al Prahovei, căruia i se atribuie o tentă selenară, alt montaj hiperbolic în anvergura verticalei: „Șoseaua aceasta desparte două lumi profund deosebite. Cum merge dela apus spre răsărit, în partea stângă, spre Nord, se desfășoară *un peisaj lunar, un frământat fund de mare* [s.m./A.D.]”⁸⁰. Anvergura verticalei este o semnătură particulară a lui Geo Bogza. Uneori, la propriu: de la o vârstă, în corespondență, posibil și în dedicații, scriitorul obișnuia să își caligrafieze numele lângă silueta fusiformă a unui plop. Pe lângă sugestia demnității, arborile poate închipui și o reverență în fața poeziei eminesciene, știut fiind cultul fostului avangardist pentru poetul național, la a cărui statuie din fața Ateneului Român depunea ritualic, în fiecare 15 ianuarie, un fir de garoafă. Dar iscălitura dendrologică a lui Bogza pare, prin suplețea copacului, și o pană de scris.

În introducerea unei exegeze de factură structuralistă dedicate operei poetice a lui Geo Bogza, N. Steinhardt punctează impedimentul de a stabili bornele studiului său, pentru că proza avangardistului de odinioară „e și ea scăldată într-o aură de poezie”⁸¹. Acest impas taxonomic va fi depășit printr-un procedeu tradițional, axat pe „criteriul tipo- și fotografic, vizual, al așezării rândurilor în flux liniar cursiv ori în coloană, vertical, considerând a fi poezie numai aspectul acesta vizual”⁸². Autorul studiului admite, într-o notă de subsol, că principiul adoptat discriminează o parte consistentă a creației bogziene:

⁷⁹ Geo Bogza, *Meridiane sovietice*, ed. cit., p. 21.

⁸⁰ *Lumea petrolului*, în Geo Bogza, *Anii împotrivirii*, reportaje, pamflete, articole 1934-1939, [cuvânt-înainte de Ion Vitner], Editura Tineretului a C.C. al U.T.M., [București], 1953, p. 28.

⁸¹ N. Steinhardt, *Geo Bogza: un poet al Efectelor, Exaltării, Grandiosului, Solemnității, Exuberanței și Patetismului*, Editura Albatros, București, 1982, p. 10.

⁸² *Ibidem*.

Limitarea la „forma versificatorie” e totodată arbitrară și nedreaptă, îmi dau prea bine seama. *Cartea Oltului* nu încapă dubiu că e un (magnific) poem; iar reportajele și textele jurnalistice nu stau nici ele în afara perimetrului poetic. *Întreaga operă a lui Geo Bogza e poezie!* [s.m./A.D.] Invoc întru scuza mea varianta unei cunoscute maxime: *omnis definitio est electio*⁸³.

Fără a contesta *de facto* afirmația absolutizantă a lui N. Steinhardt, care concede întregii opere a lui Geo Bogza valențele poeziei, apreciem că verdictul ar trebui relativizat. Suntem de acord că scrierile prozastice ale autorului *Jurnalului de sex* au o pronunțată rezonanță lirică, unele putând fi considerate veritabile poeme epice. Numai că nu în toate textele sale răsună *aceeași* poezie, distincție pe care, poate dintr-un raționament diplomatic, N. Steinhardt o eludează. Ce fel de poezie degajă, bunăoară, *Meridiane sovietice* (1953)? Aici, expresivitatea reportericească a lui Geo Bogza se conjugă adeseori într-o poezie angajată, de preamărire a politicii Uniunii Sovietice. Nu doar peisajele stârnesc admirația reporterului, ci și figura lui Lenin, căruia îi sunt consacrate pagini apologetice într-o ediție restaurată:

Dacă Lenin ar învia, dacă s-ar ivi iarăși printre oameni, toate cele cinci continente l-ar copleși cu dragostea lor. Dacă s-ar ști că-i e foame, sute de milioane de oameni ar face ceea ce făceau în anii revoluției soldații ruși: și-ar rupe pâinea în două și ar împărți-o cu el. Dacă s-ar afla că-i e frig, sute de milioane de oameni și-ar scoate haina și s-ar duce să-l învelească. Iar dacă ar ațipi o clipă, pe patul lui simplu, întreaga umanitate ar păși în vârful picioarelor pentru a nu-l trezi pe acest minunat și uriaș copil al ei⁸⁴.

În alte rânduri, exaltarea se temperează, curgând într-o reculegere solemnă. Nu putem spune că nu există poezie în *Meridiane sovietice*. Există și poezie autentică, mai cu seamă în cuprinderile parnasiene ale imensității geografice, dar există și poezie militantă, tributară repertoriului realismului socialist, cum ar fi diligența omagiere lui Lenin. E de evidențiat însă că Geo Bogza nu îl tratează cu aceeași prodigalitate laudativă pe I.V. Stalin. De altfel, numele celui aclamat ca *eliberatorul popoarelor* apare rar în *Meridiane sovietice* și fără a fi înconjurat de excese ditirambice. În epopeea înfăptuită de Geo Bogza, Lenin îl eclipsează pe Stalin, acesta din urmă devenind, prin parcimonia cu care e amintit, un personaj periferic, aproape derizoriu.

⁸³ *Ibidem*.

⁸⁴ Geo Bogza, *Scrieri în proză V: Oameni și cărbuni în Valea Jiului. Porțile marelui. Meridiane sovietice. Tabloul geografic. În fața atomului. Pagini solenne*, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, [București], [1960], p. 215-216.

Reporterul pare să fi ocultat, în mod ostentativ, „protocolul” parităţii encomiastice dintre Lenin și Stalin, *Meridiane sovietice* găzduind un maraton de proslăvire a lui Lenin. Extragem referirile la acesta, care fluctuează între măreție și genialitate: „brațul marelui geniu al Revoluției”⁸⁵, „marele geniu al Revoluției”⁸⁶, „marele Lenin”⁸⁷, „locul de odihnă al unui titan”⁸⁸, „busola uriașei corăbii pe care geniuul lui [Lenin] o orientează”⁸⁹, „marele Lenin”⁹⁰, „marele Lenin”⁹¹, „această frunte de geniu”⁹², „nemaipomenita lumină a ideilor sale”⁹³, „marile flăcări ale geniului său”⁹⁴, „excepționala previziune și putere de gândire a lui Lenin”⁹⁵, „genialul orologier al revoluției”⁹⁶, „marea vâlvătaie a geniului său”⁹⁷, „marea lumină pe care Lenin a răspândit-o [...] în mințile tuturor, ca o noapte albă pe care geniuul său a fixat-o pentru totdeauna”⁹⁸, „marele Lenin”⁹⁹, „geniul marelui Ilici”¹⁰⁰, „viața marelui geniu al revoluției”¹⁰¹, „nemuritorului Lenin”¹⁰², „marele Vladimir Ilici”¹⁰³. Numele lui Stalin apare sporadic în *Meridiane sovietice*, fără încărcături elogioase. Abia în capitolul despre popasul în R.S. Gruzină, la Tbilisi, de unde era originar conducătorul sovietic, reporterul va alipi și un elogiu, notând că în „istoria acestui viteaz popor” – cel georgian – este înscris „numele lui I.V. Stalin, drept numele celui mai strălucit fiu al său”¹⁰⁴. Mai mult, Geo Bogza pare să regizeze chiar o farsă evocând „mustățile” lui Gorki, care, până la

⁸⁵ Idem, *Meridiane sovietice*, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, [București], [1953], p. 24.

⁸⁶ *Ibidem*, p. 31.

⁸⁷ *Ibidem*, p. 32.

⁸⁸ *Ibidem*.

⁸⁹ *Ibidem*.

⁹⁰ *Ibidem*, p. 39.

⁹¹ *Ibidem*, p. 65.

⁹² *Ibidem*, p. 67.

⁹³ *Ibidem*.

⁹⁴ *Ibidem*.

⁹⁵ *Ibidem*, p. 69.

⁹⁶ *Ibidem*.

⁹⁷ *Ibidem*, p. 70.

⁹⁸ *Ibidem*, p. 78.

⁹⁹ *Ibidem*, p. 84.

¹⁰⁰ *Ibidem*, p. 85.

¹⁰¹ *Ibidem*, p. 91.

¹⁰² *Ibidem*, p. 92.

¹⁰³ *Ibidem*, p. 128.

¹⁰⁴ *Ibidem*, p. 124.

nominalizarea scriitorului, lăsau impresia că ar fi fost cele ale lui Stalin: „În imaginile care fixează felurite momente din viața lui Vladimir Ilici, adeseori apar mustățile și pomeții care, dintr'un milion de chipuri omenști, deosebesc într'o clipă fața marelui scriitor, unică prin monumentalitatea și omenescul ei”¹⁰⁵. În făurirea revoluției, Stalin ucenicește în preajma lui Lenin, îngrijind o operă care se împlinește fără cusur: „Fiecare axă, fiecare rotiță a acestui mecanism venea din excepționala previziune și putere de gândire a lui Lenin, iar Stalin și Sverdov, punându-le în mișcare, îi comunicau de fiecare cât de perfect funcționează”¹⁰⁶. Având în vedere uzanțele acelor timpuri, putem spune că este o impietate ca un documentar de călătorie în Uniunea Sovietică să îl minimalizeze pe Stalin. Autorul ar fi putut contracara un eventual reproș pretextând că realitățile sovietice reprezintă o laudă intrinsecă adusă lui Stalin. Gestul lui Geo Bogza are aparența unei fronde. Volumul *Meridiane sovietice* a fost publicat în 1953, anul morții lui Stalin, iar însemnările sunt datate 1950-1952. Un element paratextual poate elucida disproporția cantitativă a ocurențelor referitoare la Lenin și Stalin: volumul a fost dat la cules la 5 iunie 1953, așadar la trei luni de la moartea celui din urmă. Bogza pare să fi intuit că, odată cu dispariția lui Stalin, va apune și cultul acestuia. La reeditarea memorialului de călătorie în seria *Scrieri în proză*, autorul va epura unele trimiteri la Stalin. De exemplu, în ediția princeps găsim următoarele rânduri: „Așa trecem în sbor peste pământurile pe care popoarele conduse de Stalin i-au ieșit înaintea fiarei, înfuriind-o și mai mult”¹⁰⁷. În varianta din *Scrieri în proză* numele lui Stalin a fost evacuat: „Așa trecem în zbor peste pământurile ale căror popoare i-au ieșit înaintea fiarei, înfuriind-o și mai mult”¹⁰⁸. Geo Bogza a deplâns publicistic despărțirea de I.V. Stalin, închinându-i acestuia două necrologuri, în *România liberă*¹⁰⁹ și *Contemporanul*¹¹⁰. Oficiul funebru e călăuzit de cutuma egalității hagiografice Lenin – Stalin: „După Lenin, Stalin a fost cel de al doilea destoinic și eroic cărmaci care a dus mai departe, prin grele furtuni, nobila corabie a Marii Revoluții din Octombrie”. În textul din *Contemporanul*, Geo

¹⁰⁵ *Ibidem*, p. 91.

¹⁰⁶ *Ibidem*, p. 69.

¹⁰⁷ *Ibidem*, p. 9.

¹⁰⁸ Geo Bogza, *Scrieri în proză...*, ed. cit., p. 219.

¹⁰⁹ Idem, „Eroul Marii Revoluții”, în *România liberă* [organul Sfaturilor populare din Republica Populară Română], anul XI, nr. 2623, duminică 8 martie 1953, p. 2.

¹¹⁰ Idem, „În inima Moscovei...”, în *Contemporanul* [săptămânal politic-social-cultural], nr. 11 (336), vineri 13 martie 1953, p. 2.

Bogza, a cărui semnătură este dublată de calitatea de membru corespondent al Academiei R.P.R., respectă aceeași rânduială a venerării: „Acum, în Piața Roșie, Iosif Vissarionovici Stalin și-a început somnul de veci alături de marele Lenin. Unul lângă altul stau, în inima de granit a Moscovei, *cei doi revoluționari de geniu, cei doi mari conducători de popoare* [s.m./A.D.]”.

Sondând poezia lui Geo Bogza, N. Steinhardt decelează importanța anumitor *efecte*, pe care le clasifică lexicografic și le exemplifică prin citate. Cum autorul studiului așază întreaga creație a fostului avangardist în zona poeziei, vom împrumuta în analiza noastră unele dintre efectele „brevetate” de N. Steinhardt.

Câteva rânduri din *Moartea lui Iacob Onisia* dau de înțeles că tragedia asamblată de Geo Bogza pornește de la un caz real:

Și astfel, în acea dimineață de Crăciun, șeful Inspectoratului Minier din Petroșani începu ancheta celei mai ciudate și tragice nenorociri din câte au fost vreodată pe Valea Jiului. Tot ceea ce urmează este relatarea fidelă a întâmplării de atunci, așa cum a fost reconstituită și se găsește consemnată în dosarului anchetei.¹¹¹

Foiletând volumele revistei petroșenene *Avântul*, dar și colecțiile altor periodice locale din perioada interbelică în căutarea prezumtivului caz reconstituit literar de Geo Bogza, am reperat câteva știri despre accidente mortale care implicau funicularul. Nici una dintre aceste nenorociri nu seamănă însă cu tragedia redată de fostul avangardist. O știre din vara anului 1928: „Tânărul Nemeș Petru în etate de 20 ani urcându-se în funicularul de transportat lemne al Soc. «Lupeni» și voind la un moment dat a se coborî, a căzut dela o înălțime de 22 m, murind pe loc”¹¹². Încă o viață curmată în același an într-un accident nebulos: „Muncitorul minier Tusu Dumitru de 45 ani, pe când era la mina de cărbuni a fost prins de niște funii dela funicular și trântit jos, unde a rămas mort”¹¹³. În sângerosul august 1929 de la Lupeni, când mai mulți mineri au fost secerăți de gloanțe, un ortac al lor a pierit în condiții misterioase: „Muncitorul Stat Ioan, care lucra la mina «Marta», a căzut din corfă dela o înălțime de 40 metri, rămânând mort pe

¹¹¹ *Moartea lui Iacob Onisia*, în Geo Bogza, *Privești...*, ed. cit., p. 6.

¹¹² ***, „Nenorocire”, în *Avântul* [organ independent de cultură și informațiuni, chestiuni economice și sociale], anul I, nr. 8, 17 iunie 1928, p. 6, sub genericul *Din Livezeni – Jieț*.

¹¹³ ***, „Accident mortal”, în *Avântul* [organ independent de cultură și informațiuni, chestiuni economice și sociale], anul I, nr. 22, 23 septembrie 1928, p. 3, sub genericul *Din Aninoasa*, în grupajul *Informațiuni*.

loc. Nu există nici o bănuială de crimă¹¹⁴. Peste patru ani, un electrician care efectua lucrări de mentenanță la funicularul Petrila – Petroșani s-a prăbușit în gol; nu se cunoaște dacă a supraviețuit:

Un grup de muncitori, inspectând linia funicularului Petrila – Petroșani, în apropiere de mina Est, au dat peste corpul lui Rudolf Kelemen, care zăcea în nesimțire de peste 10 ore. Numitul fiind electrician voia să repare ceva la un stâlp al funicularului, însă a căzut dela o înălțime mare, alegându-se cu o serioasă fractură a craniului și cu o emoragie internă.

Adus la spital, d-l Dr. C. Lăpădatu i-a dat primele îngrijiri¹¹⁵.

Revenind, moartea lui Iacob Onisia se petrece într-un decor hibernal anchilozat. Naratorul nu divulgă în primele secvențe identitatea minerului. De fapt, nu pomenește nici măcar că ar fi vorba despre un bărbat: „Atunci, în acea uriașă neclintire, *un corp omenesc* [s.m./A.D.] se prăbuși în vid [...]”¹¹⁶. Debutul schiței pare desprins din Geneză; dacă primul verset biblic este „La început a făcut Dumnezeu cerurile și pământul”¹¹⁷, în *Moartea lui Iacob Onisia*, la început, naratorul a „ctitorit” tot „cerurile și pământul”. (Prin patosul hiperbolic care pulsează în scrierile sale reportericești, traversate de ceremonialul epitetelor monumentale, Geo Bogza deconspiră adesea o predispoziție demiurgică.) Până la un punct, comparația ar părea futilă. Numeroase proze respectă același scenariu inaugural, unul – îl numim, printr-o convenție de circumstanță – al „cerurilor și pământurilor”; ar rezulta că o puzderie de scrieri „calchiază” *Facerea*, ceea ce, desigur, e fals. Însă Geo Bogza imită și mai departe modelul Genezei, în care Dumnezeu îl creează pe om, numindu-l Adam. Cea dintâi prezență umană în carne și oase din *Moartea lui Iacob Onisia* este „un corp omenesc”. Numele i-l vom afla mai târziu, la fel ca în Sfânta Scriptură. (Iacob Onisia este – deloc întâmplător – singurul personaj al prozei care poartă un nume.) Bineînțeles, Valea Jiului formează tot o prezență umană. Dar una letargică, stinsă: „Părea că totul e înțepenit astfel pentru eternitate”¹¹⁸. Pentru a situa „matrița” biblică

¹¹⁴ *** „Lupeni”, în *Avântul* [organ independent de cultură și informațiuni, chestiuni economice și sociale], anul II, nr. 32, 11 august 1929, p. 3, sub genericul *Din Valea Jiului*, în grupajul *Informațiuni*.

¹¹⁵ *** „Accident”, în *Avântul* [organ independent de cultură și informațiuni, chestiuni economice și sociale], anul VI, nr. 2, 31 ianuarie 1933, p. 3.

¹¹⁶ *Moartea lui Iacob Onisia*, în Geo Bogza, *Priveliști...*, ed. cit., p. 3.

¹¹⁷ *Biblia sau Sfânta Scriptură*, ed. cit., p. 27.

¹¹⁸ *Moartea lui Iacob Onisia*, în Geo Bogza, *Priveliști...*, ed. cit., p. 3.

a prologului povestirii în marja unei interpretări rezonabile, să remarcăm că motivul Genezei transpare – într-o plăsmuire răsturnată – și în *Oameni și cărbuni...*, când reporterul notează „datina” încolonării minerilor în trenurile care îi transportă la mină, pentru schimbul întâi, după ce au fost smulși din somn, la patru și jumătate dimineața, de vuietul sirenei: „Dacă va fi fost vreodată o geneză negativă, o antigeneză, pentru facerea iadului, așa a fost fără îndoială”¹¹⁹. Sirena care, ca un ornic colosal, trezește mii de mineri, are uneori „un răcnet de fiară, conștientă și bucuroasă de răul pe care îl face”¹²⁰, fiind un „dușman care năvălește”¹²¹ peste muncitori și familiile lor. O sirenă la fel de haină răsună într-un text mai vechi al lui Geo Bogza despre marele incendiu care a cuprins rafinăriile din jurul Ploieștilor în 1916 :

În ziua cea mare, sirenele, care altă dată șuierau numai câte un minut, când se intra și se ieșea de la lucru, au început să urle dis-de-dimineață și au ținut-o așa până spre vremea prânzului. Cine a apucat timpurile acelea, nu le mai uită. Parcă suna sfârșitul lumii. Ceasuri întregi, între pământ și cer n-a mai fost decât acel urlet, geamătul apocaliptic al rafinăriilor care urmau să ardă.¹²²

Ne întoarcem la *Moartea lui Iacob Onisia*. Dintr-odată, „în acea uriașă neclintire”, picajul unui „corp omenesc” însuflețește meteoric „cerurile și pământul”. Moartea trezește Valea Jiului la... viață: „Uși se deschiseră, capete apărură la ferestre, și astfel Valea Jiului *îndrăzni* [s.m./A.D.] să se pună în mișcare”¹²³. Apoi, ca într-o translație cinematografică, naratorul deplasează acțiunea în birourile de la Direcția Minelor și Inspectoratul Minier din Petroșani, unde „telefoanele zbârnăiră cu furie”. În ce privește cadrele prozei, predomină secvențele exterioare. Această preferință spațială constituie altă sursă de originalitate a povestirii; cum munca minerilor se consumă în subteran, faptul că acțiunea schiței e concentrată la suprafață și, mai apoi, în țăriile cerești spulberă un clișeu. Geo Bogza nu este un scriitor al interiorului. Nici măcar în *Oameni și cărbuni...*, unde mina se transformă într-o prelungire a naturii. Reporterul nu întârzie în locuințe, în birouri, în biserici, în spitale, în cârciumi etc. (De altfel, însemnările neglijează destule dintre

¹¹⁹ Geo Bogza, *Oameni și cărbuni...*, ed. cit., p. 43.

¹²⁰ *Ibidem*, p. 40.

¹²¹ *Ibidem*.

¹²² *Crăciun 1916*, în vol. Geo Bogza, *O sută șaptezeci și cinci de minute la Mizil*, fișe literare, povestiri, pamflete, prefață de G. Dimisianu, Editura pentru Literatură, [București], 1968, p. 50.

¹²³ *Moartea lui Iacob Onisia*, în Geo Bogza, *Privești...*, ed. cit., p. 3.

spațiile enumerate; intrigă, bunăoară, de ce au fost ocolite în scrierea citată lăcașurile de cult sau crâșmele, care sunt componente prioritare ale vieții sociale din Valea Jiului. Poate că această absență suportă o explicație ideologică: religiozitatea minerilor și obiceiurile lor bahice riscă să discrediteze, cât să arunce unele umbre asupra statutului propagandistic de *avangardă a clasei muncitoare* rezervat tagmei.) Abia în capitolul *Tristețea coloniilor* întâlnim câteva detalii casnice. Reporterul nu e tentat de curiozități obiectuale. Sigur că titlul *Tristețea coloniilor* condensează un climat al pauperității; nu am fi descoperit în locuințele minerilor mobile stil, așternuturi de mătase sau veselă de cristal. Dar reporterul face abstracție și de minima recuzită domiciliară a familiilor din colonii, reținând un ornic sau o sobă. Fără eforturi imaginative, putem vedea în interiorul unei case minerești oricât de năpăstuite o icoană sau un ghiveci cu flori. Acest adaos ornamental poate fi procurat și pe cale livrescă, de pildă din *Cartea Oltului*; edificând „statuia unui râu”, Bogza poposește și la Bălan, centru al mineritului cuprifer, de unde redă, între altele, o scenă familială: „[...] în clipa aceea laptele curge în străchini, mămliga se răstoarnă pe masă aburind, și *sub privirile icoanei din perete* [s.m./A.D.], bărbatul, femeia, copiii și animalele, se ospătează”¹²⁴. Angajat în prospectări cardinale, Geo Bogza se dispensează de obicei de asemenea amănunte. În reportajele sale identificăm o tendință claustrofobă. Apetența pentru vastitate este un simptom al acelei predispoziții demiurgice pe care am invocat-o. Înregistrând lapidaritatea amănuntelor în *Țări de piatră, de foc și de pământ*, criticul și istoricul literar Dumitru Micu arată că întreaga creație prozastică a reporterului e caracterizată de un astfel de laconism expozitiv: „Descripțiile sunt, în *Țări...*, ca în toată opera lui Bogza, sumare. Preocupat a da nu materialitatea faptului, ci semnificația lui, prozatorul reține puține detalii, dar pe cele surprinse le dimensionează până la fabulos, până la mitizare”¹²⁵.

Să ne oprim la reconstituirea călătoriei lui Iacob Onisia cu funicularul. Întrezăream, în debutul prozei, un ipotetic tipar biblic, în descendența Genezei. Și alt moment al povestirii ar putea îndreptăți această analogie. Urcat în corfă, minerul din Aninoasa e învăluit de un sentiment edenic: „Cei care și-au închipuit raiul, și au povestit cum este, au avut o minte săracă. Așa se gândea de fiecare dată, fericit, Iacob Onisia, în clipa în care

¹²⁴ Geo Bogza, *Cartea Oltului*, Fundația Regele Mihai I [pe coperta I: Fundația Regală pentru Literatură și Artă], București, 1945, p. 118.

¹²⁵ Dumitru Micu, *Istoria literaturii române: de la creația populară la postmodernism*, Editura Saeculum I.O., București, 2000, p. 595.

începea să plutească prin aer. Raiul nu putea fi decât să mergi cu funicularul, peste dealuri și văi adânci, fără nici o osteneală¹²⁶. Până acum, corespondențele biblice au o doză de plauzibilitate, potențându-se reciproc. Corelat cu pasajele introductive ale povestirii, impulsul paradiziac resimțit de Onisia în funicular își risipește prezumția clișeului – căci e un clișeu ca în clipele de beatitudine să spui că ești în Rai. Pentru a fi convingătoare, filiera biblică ar trebui perpetuată. Or, la fel ca funicularul care îl purta deasupra Văii pe minerul din Aninoasa, această speculație/supoziție pare sortită împotmolirii. Și totuși: Adam și Eva au fost izgoniți din Rai pentru că nu s-au supus poruncilor lui Dumnezeu. Extrapolând, Iacob Onisia își va pierde viața pentru că a încercat să își ușureze corvoada, opunându-se fatalității. Am convenit că o parte din vină o poartă birocratismul. Dar aceasta nu cauționează inconștiența cu care Iacob Onisia se suise în funicular, mai ales că nu era un novice în minerit; lucra de 17 ani la Aninoasa și ar fi trebuit să știe că, de Crăciun, activitatea minieră se sistează.

Călătoria minerului situează Valea într-o ordine cosmică: „În urmă, Petrila se ducea în fund, părând, cu zecile ei de lumini, Cloșca cu pui, când apune”¹²⁷. (După gama de efecte inventariate de N. Steinhardt în studiul citat, întâlnim în această secvență *efectul de referiri și aluzii cosmogonice*¹²⁸, abreviat *E Cg* de exeget.) Peste puțină vreme, peisajul va fi aprins de străluciri feerice, orașul Petroșani scăpărând în noapte ca *un pojar de lumini* (pentru a recurge la o imagine dintr-un poem de Geo Bogza¹²⁹): „Dar numai când, puțin mai târziu, [Iacob Onisia] fu deasupra Petroșanilor, lumea izbucni într-o priveliște de basm, pe care nimeni n-ar fi putut s-o creadă aieva. Cu sorcova în mână, Onisia sta și privea”¹³⁰. (Acest cadru iridiscent amintește un reportaj bogzian în care este panoramată cromatica luxuriantă a Prahovei petrolifere pe timp de noapte: „După ce se întunecă deabinelea, un decor fantastic, de vrajă și de basm, se desfășoară sub priviri, până departe de tot, în câmpie. Zeci de mii de lumini, grupate pe localități și pe fabrici, lucesc în noapte, făcând să pălească stelele cerului, formând alte constelații, mai puternice și mai frumoase”¹³¹. În aceeași scriere, scânteierile unui

¹²⁶ *Moartea lui Iacob Onisia*, în Geo Bogza, *Priveliști...*, ed. cit., p. 13.

¹²⁷ *Ibidem*.

¹²⁸ N. Steinhardt, *op. cit.*, p. 38.

¹²⁹ XI [*Dar mai departe, ca un pojar de lumini*], în Geo Bogza, *Cântec de revoltă...*, ed. cit., p. 35.

¹³⁰ *Moartea lui Iacob Onisia*, în Geo Bogza, *Priveliști...*, ed. cit., p. 13.

¹³¹ *Lumea petrolului*, în Geo Bogza, *Anii...*, ed. cit., p. 31.

centru industrial sunt redat tot printr-o comparație siderală: „Acolo spre stânga, unde se vede o lumină împrăștiată pe cer, *ca o nouă cale a lapte-lui* [s.m./A.D.], dar mai roșiatică, e Moreni”¹³². Și aureola fosforescentă a rafinării din Câmpina prilejuiește o aluzie cosmogonică: „O constelație de licurici, când privești din depărtare”¹³³.) Istorisind înaintarea spre moarte a minerului din Aninoasa, naratorul plasează, printr-o impozantă converșiune artistică, unele informații de ordin monografic despre Valea Jiului. Incandescența nocturnă a Petroșanilor relevă că acest oraș este centrul administrativ al ținutului. Într-un studiu din 1933, istoricul Sebastian Stanca – tatăl scriitorilor Radu și Horia Stanca – fixează și momentul electrificării Văii: „Între alte realizări, trebuiesc amintite ridicarea uzinei electrice la 1909, cu introducerea luminii electrice în toată Valea Jiului, apoi instalarea și canalizarea la 1910, asphaltarea străzilor principale, începută în 1919”¹³⁴. Lucrarea lui Sebastian Stanca a fost distinsă, în 1933, cu un Premiu al Academiei Române. Din motive obscure, va fi publicată abia peste șase decenii; unele capitole au văzut lumina tiparului în ziarul petroșenean *Steagul roșu*, care le-a valorificat într-un foileton duminical întins, cu intermitențe, pe durata câtorva luni, din septembrie 1971 până în februarie 1972, cuprinzând aproape 20 de episoade¹³⁵. În corespondența purtată cu Ion D. Sîrbu, Horia Stanca amintea această monografie: „Tata are istoria Petroșenilor (premiată de Academia Română) în 1933 rămasă la mine în manuscris”¹³⁶. Scintilațiile abundente care se revarsă dinspre Petroșani, hipnotizându-l pe Iacob Onisia, spre deosebire de „zecile de lumini” de la Petrila, conferă localității un nimb metropolitan. În 1938, ziaristul bucureștean Alexandru Predescu aduna, într-o modestă broșură reportericească, prefațată elogios de Pericle Martinescu, o seamă de impresii din Valea Jiului, străbătute însă de puseuri xenofobe și rasiste. Gazetarul a vizitat și orașul Petroșani, notând

¹³² *Ibidem*, p. 47.

¹³³ *Ibidem*, p. 63.

¹³⁴ Dr. Sebastian Stanca, *Monografia istorico-geografică a localității Petroșeni din Valea Jiului*, lucrare premiată de Academia Română cu Premiul „General Ion Carp și Maria Carp” la 29 mai 1933, ediție îngrijită de Dumitru Velea, Editura Fundației Culturale „Ion D. Sîrbu”, [Petroșani], 1996, p. 69.

¹³⁵ Startul acestui serial: „«Monografia istorică a Văii Jiului» de Sebastian Stanca”, în *Steagul roșu* [organ al Comitetului Municipal Petroșani al P.C.R. și al Consiliului Popular Municipal], anul XXVIII, nr. 6800, sâmbătă 11 septembrie 1971, p. 2.

¹³⁶ Scrisoare către Elisabeta și Ion D. Sîrbu (București, 30 martie 1985), în Ion D. Sîrbu, Horia Stanca, *Printr-un tunel*, corespondență, ediție îngrijită și cu postfață de Dumitru Velea, Editura Fundației Culturale „Ion D. Sîrbu”, [Petroșani], 1997, p. 51.

că „populația trece de 17.000 [de] locuitori”¹³⁷. La recensământul din 1930, consultat de Sebastian Stanca, „populația Petroșenilor se ridică la 15.377 [de] suflete dintre care 65% români și 35% străini”¹³⁸. Fără îndoială, urbea de sub Parâng nu putea rivaliza cu Clujul sau Timișoara. Dar ținând cont de standardele de viață nu dintre cele mai avantajoase, în sensul confortului citadin, din Valea Jiului – specifice, în esență, oricărui mediu industrial –, numărul de locuitori nu era deloc mic. (De exemplu, în aceeași perioadă, la Reșița – alt centru muncitoresc de tradiție, ridicat în jurul combinatului siderurgic – trăiau în jur de 20.000 de oameni, majoritari fiind etnicii germani¹³⁹.) Instinctul poetic al lui Geo Bogza se verifică și în aceste camuflaje metaforice ale unor date de factură demografică. Narratorul conturează, prin cercetarea luminilor, și fizionomia socială a orașului. Dacă în mijlocul urbei dăinuia „o învălmășală de becuri”¹⁴⁰, întruchipând opulența protipendadei, minerii – care alcătuiau grosul populației – sălășluiau la periferie, în colonii; becurile din aceste zone trasează o geometrie uniformă: „Pe urmă, *mai pe la margini* [s.m./A.D.], veneau cele așezate pe străzile coloniilor, unul după altul, în linie dreaptă”¹⁴¹. Aranjamentul rectiliniu al luminilor din colonii definește subtil condiția clasei muncitoare.

Poemul „topografic” zămislit de Geo Bogza în relatarea fatidicei călătorii a lui Iacob Onisia înglobează și o „tușă” feroviară: „Prin această mare de lumini, despîcînd-o în două, trecea un fluviu în întuneric. Dar și pe fața lui neagră ca smoala, se zăreau din loc în loc luminițe roșii sau verzi, ca niște licurici bolnavi, trăgînd să moară. Era gara, cu cele douăzeci de linii ale ei [...]”¹⁴². Din nou, descriptivismul lui Geo Bogza cultivă imaginarul acvatic („mare de lumini”, „fluviu în întuneric”). În contextul monografic al prozei, gara este încă un element care omologhează importanța administrativă a Petroșanilor, iar „cele douăzeci de linii” reflectă amploarea activității industriale din Valea Jiului; pentru că aceste linii nu deserveau traficul de călători – nici Gara de Nord a Capitalei nu avea atâtea „magistrale” –, ci transportul cărbunelui. Orașul de la poalele Parîngului dispunea de legătură feroviară

¹³⁷ Alexandru Predescu, *Popas pe Jii: (Petroșani-Lupeni-Aninoasa)*, copertă și gravuri de pictorul G. Ceglokoff, [prefață de Pericle Martinescu], Editura Librăriei Pavel Suru, București, MCMXXXVIII, p. 26.

¹³⁸ Sebastian Stanca, *op. cit.*, p. 72.

¹³⁹ *Apud* Nicolae Magiar, Eduard Magiar, *Monografia municipiului Reșița*, ediție revăzută și adăugită, Editura Grinta, [Cluj-Napoca], 2019.

¹⁴⁰ *Moartea lui Iacob Onisia*, în Geo Bogza, *Priveliști...*, *ed. cit.*, p. 13.

¹⁴¹ *Ibidem*.

¹⁴² *Ibidem*.

încă din 1870, cum înștiințează Sebastian Stanca¹⁴³, când s-a dat în folosință tronsonul Simeria – Petroșani. Autorul monografiei citate precizează că, inițial, calea ferată ar fi trebuit să ajungă la Vulcan (în această așezare minieră dintre Petroșani și Lupeni s-a născut, în 1909, scriitorul Horia Stanca¹⁴⁴). Din rațiuni de strategie investițională, traseul a fost modificat: „Interesat în Petroșeni, statul, avându-și redevențele, abandonează Vulcanul [...]”¹⁴⁵. A existat, așadar, posibilitatea – efemeră – ca Vulcanul să fie centrul administrativ al Văii Jiului. În 1892, Vestul bazinului minier va fi racordat la rețeaua feroviară prin ramificația Petroșani – Lupeni, care trece și prin Vulcan.

Revenind la matca narativă, să avem în vedere, din modul în care este expusă gara, simbolistica premonitorie furnizată de roiul de „luminițe roșii sau verzi, ca niște licurici bolnavi, trăgând să moară”. În credința populară, aceste coleoptere – licuricii – sunt înzestrate cu o aură funestă. Lăsând la o parte asemenea superstiții, e interesant de observat că Bogza utilizează o comparație cu un posibil substrat intertextual; coloritul maladiv al „insectelor” feroviare se încrucișează cu o strofă din poemul *Trenul morților* al lui Lucian Blaga: „Licuricii cu lămpașe/ semne verzi dau spre orașe/ pentr’un tren care va trece/ prin văzduhul mare, rece./ Pentr’un tren care-a veni,/ nimeni nu-l va auzi”¹⁴⁶. Dacă în poemul blagian nimeni nu va auzi

¹⁴³ Sebastian Stanca, *op. cit.*, p. 59.

¹⁴⁴ Ocazional, Horia Stanca va întrebuința, în cariera sa scriitoricească, un pseudonim inspirat de localitatea natală, în care a trăit până la vârsta de doi ani: Dan Vulcan. Sub această semnătură eufonică, folosită în publicistica de tinerețe, a publicat, în 1959, și monografia *Giuseppe Verdi*. După cum mărturisește în memorialul *Așa a fost să fie...* (Editura Dacia, Cluj, 1994), recurgea, ca gazetar, la identitatea de sorginte toponimică atunci când încredința două articole în același număr al periodicului la care lucra. În cazul volumului dedicat compozitorului italian, scris într-o perioadă de restriște, la îndemnul lui Ovidiu Drimba, a fost nevoit să-și ascundă numele în urma unei decizii politice: „Leonte Răutu, cerberul de atunci al intelectualității, ținușe o ședință cu directorii de edituri, cărora le ceruse, în interese superioare de stat, să rezilieze toate contractele în vigoare. Pe două considerente: inactualitatea subiectului și inactualitatea autorului. Eram vizat pe amândouă considerentele” (p. 95). Dar cum cartea fusese deja tipărită, conducerea editurii i-a recomandat autorului să adopte un pseudonim, urmând să fie înlocuite coperta și pagina de gardă. Horia Stanca a consimțit, nu înainte de a încerca să obțină sprijinul președintelui Uniunii Scriitorilor, Mihai Beniuc, cunoștință a sa din anii clujeni, spre a-și „recupera” numele: „M-a primit acum rece, distant, parcă mă vedea pentru întâia oară” (*Ibidem*). Oficialul l-a dezarmat grabnic: „– Regret, nu te pot ajuta! Mai scurt și mai categoric nici că se putea” (*Ibidem*, p. 96).

¹⁴⁵ Sebastian Stanca, *op. cit.*, p. 58.

¹⁴⁶ *Trenul morților*, în Lucian Blaga, *Poezii*, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, București, 1942, p. 265.

venirea trenului sepulcral, în proza lui Bogza nimeni nu va auzi disperarea minerului din Aninoasa, suspendat în *văzduhul mare, rece*: „Mintea lui le trimetea mesaje deznădăjduite: – Fraților, nu mă lăsați aici să mor, fraților, dar gâtlejul îi rămânea sugrumat, fără să scoată o vorbă. *Cine l-ar fi auzit?* [s.m./A.D.]”¹⁴⁷.

Vocația demiurgică a naratorului însuflețește, prin descrieri maiestuoase ale forfotei naturii, geografia prozei. Peste crestele Parângului se rotunjește luna. Fâșii de negură alunecă de-a lungul fundalurilor marmoreene, pe ale căror culmi tresar irizări albe și albastre. Descriptivismul capătă o solemnitate sacramentală: „Spre miazănoapte, munții se ridicau asemeni unor temple gigantice, de marmură albă”¹⁴⁸. După sistematizarea propusă de N. Steinhardt, regăsim în această imagine un *efect de fantastic inclus în real (FSIR)*¹⁴⁹.

Când minerul aprinde focul, proza este animată de încă un *efect de fantastic inclus în real*: „Flăcările proiectau umbra lui Onisia până la brâu, iar pieptul și umerii ieșeau afară, ducându-se în întuneric, ca ale unui uriaș. Poate că ajungeau până pe coloanele albe ale munților dinspre miazănoapte, dincolo de care se aflau ruinele Sarmisegetuzei”¹⁵⁰. Ogindirea gigantescă, în depărtări septentrionale, a muncitorului poate fi îngemănată cu o strofă din poemul *Omul profilat pe cer* al lui Ion Caraion: „Printre pietrele muntelui,/ printre ape,/ omul profilat pe cer/ cât așteptările lumii crescuse/ cât noaptea, cât iarna de mare/ și tânăr ca gleznele ciutei”¹⁵¹. Proza accede într-o temporalitate ancestrală, în care orele se calculau după mișcarea astrilor. De aici, marja unei incertitudini narative: „Să fi fost poate unu după miezul nopții, poate mai mult. Luna trecuse de pe crestele Parângului peste pădurile întunecate ale pasului Surduc”¹⁵². Trecătoarea peste ale cărei hățișuri migrase luna este vechea graniță imperială a Transilvaniei cu Regatul României. Un popas memorialistic al lui Horia Stanca la hotarul de altădată din defileul Jiului, punct de pelerinaj identitar către care părintele său își purta fiii la vârste fragede:

¹⁴⁷ *Moartea lui Iacob Onisia*, în Geo Bogza, *Privelști...*, ed. cit., p. 17.

¹⁴⁸ *Ibidem*, p. 16.

¹⁴⁹ N. Steinhardt, *op. cit.*, p. 34.

¹⁵⁰ *Moartea lui Iacob Onisia*, în Geo Bogza, *Privelști...*, ed. cit., p. 19.

¹⁵¹ Ion Caraion, *Omul profilat pe cer*, 21 poeme cu 5 ilustrații de Valentina Bardu, Editura Forum, [București], [1946], p. 57-58.

¹⁵² *Moartea lui Iacob Onisia*, în Geo Bogza, *Privelști...*, ed. cit., p. 18.

[...] locul fostei frontiere până unde ne ducea tata pe jos prin Surduc să ne arate nouă, copiilor lui, unde începe România liberă, unde sub ochii încă îngăduitori ai grănicerilor austro-ungari, care îl cunoșteau, tata schimba țigări și câte o urare clandestină cu cei români de la pichetul de dincolo de bariera în zebură despărțitoare.¹⁵³

Răsfrângerea fantasmagorică a umbrei minerului până în țările cetății dacice împinge proza nu doar în desigurile unei temporalități ancestrale, ci și în cele ale unei spațialități ancestrale. Cu aceeași vocație demiurgică, naratorul pogoară asupra personajului din corfă genealogia bimilenară a seminției care sălășluisse pe acele meleaguri: „Iacob Onisia era ultimul dac, în aceste locuri străvechi, își trecea noaptea sub cerul liber, la flăcările unui foc de brad”¹⁵⁴. Nu doar peisajele capătă proporții nețârmurite, ci și nenorocirea în care se zbate minerul din Aninoasa, unicizată retoric: „Dar dintre milioanele de oameni care, în două aspre mii de ani, își trecuseră noaptea în singurătate, numai în tovărășia unu foc, cine putuse fi vreodată mai chinuit și mai blestemat?”¹⁵⁵.

Din sihăstria în care fusese zăvorât, Iacob Onisia vede cum o haită de lupi năvălește în saivanele Dâljei. Câinii localnicilor încep să latre, iar oamenii, agitați de hărmălaia care a zdruncinat tihna Ajunului, înșfacă furcile și se reped spre grajduri. Lupii sunt goniți cu focuri de armă. Au reușit să răpească o oaie. Din comoditatea propriilor birouri, „domnii de la București” nu se gândiseră că Iacob Onisia trebuia să străbată, în marșurile spre mină, și un teritoriu bântuit de animale sălbatice. (Pe aceleași meleaguri umblase odinioară, *per pedes apostolorum*, preotul Sebastian Stanca spre a ajunge la cei mai îndepărtați enoriași din parohia vulcăneană, pândit fiind, în drumurile sale, de jivinele pădurii. Fiul acestuia, Horia Stanca, a evocat o asemenea scenă, petrecută tot în decor hibernal: „[...] tata, păstorind și pe uitații din Aninoasa și din Dealubabii, întorcându-se iarna de la o slujbă, parcă-l și văd, ca să scape de doi lupi, le-a aruncat din desagă câte o prescură ca să câștige distanță și să mai poată ajunge cu inima cât un purice acasă”¹⁵⁶.) Când zarva pe care o dezlănțuise iureșul lupilor conținește, în bezna înghețată gonesc alte fiare, care îl impresoră pe minerul din Aninoasa: „Doar spre el veneau prin văzduh lupi mari de ger, pregătindu-se să-l sfâșie”¹⁵⁷. Încă un *efect de fantastic inclus în real*.

¹⁵³ Horia Stanca, *Așa a fost să fie...*, Editura Dacia, Cluj, 1994, p. 143.

¹⁵⁴ *Moartea lui Iacob Onisia*, în Geo Bogza, *Privești...*, ed. cit., p. 19.

¹⁵⁵ *Ibidem*.

¹⁵⁶ Horia Stanca, *op. cit.*, p. 275.

¹⁵⁷ *Moartea lui Iacob Onisia*, în Geo Bogza, *Privești...*, ed. cit., p. 17.

Am avansat ideea că beția păcătoasă din toamnă îl subjugă abia acum pe Iacob Onisia. Luciditatea minerului se înnegurase cu fiecare marș la care îl osândiseră „domnii de la București”. Tentației de a se întoarce acasă cu funicularul îi opune doar temperatura polară: „Numai că era mai frig ca oricând și, acolo sus, avea să înghețe zdravăn”¹⁵⁸. Iacob Onisia nu ascultă avertismentul corpului: „Dar decât să ia dealurile în piept...”¹⁵⁹. Vechimea lui de 17 ani în minerit ar fi trebuit să alunge ispita unui drum cu funicularul în Ajunul Crăciunului, când, după încheierea schimbului al doilea, munca înceta pentru două zile. Dar beția îi înlănțuise rațiunea. În prizonieratul fără de scăpare din corfă, unde „valurile de frig îl mușcau fără milă”¹⁶⁰, învințindu-i cunoștința, Iacob Onisia cade pradă halucinațiilor:

Mii de gânduri și de chipuri cunoscute îi trecură prin minte, încrucișându-se între ele. Ortacul de la Petrila, nevasta, inginerul-șef, copiii, cârciumarul din Aninoasa, păstorii din Dâlja, veneau pe rând până la marginea corfei, vorbindu-i fiecare, certându-l sau povățuindu-l, și se topeau iarăși în noapte.¹⁶¹

În noapte se va topi și naratorul, care, după ce urmărește cum Onisia sparge cu securea buturuga, ca „un gospodar la treburile lui, dacă nu s-ar fi găsit acolo”¹⁶², și apoi cum se străduiește să aprindă focul, jertfind sorcova luată pentru copii, îl abandonează pe miner în corfă. De acum înainte, agonia muncitorului va fi expusă de jos în sus, prin doi martori la drama acestuia. Un bătrân cioban din Dâlja, „cam năuc dintr-o bătaie de pe vremuri a jandarmilor împărătești”¹⁶³, ieșind să vadă dacă nu s-au întors lupii, va fi înmărmurit de o imagine apocaliptică: „Era colo, în întunericul nopții un cazan cu smoală, unul din acelea în care ard păcătoșii, așa cum sunt zugrăvite în tinda bisericii. Flăcări roșii mistuiau un om care se răsucea în toate părțile”¹⁶⁴. Mărturia păstorului infuzează narațiunii alt *efect de fantastic inclus în real*, pentru a ne întoarce la exegeza lui N. Steinhardt. Această proiecție terifiantă este atenuată prin precizarea că bătrânul rămăsese cu unele sechele după ce fusese maltratată de jandarmii „împărătești”. (Încă un element monografic: situată în Transilvania, Valea Jiului a fost, până în 1918,

¹⁵⁸ *Ibidem*, p. 12.

¹⁵⁹ *Ibidem*.

¹⁶⁰ *Ibidem*, p. 17.

¹⁶¹ *Ibidem*, p. 18.

¹⁶² *Ibidem*.

¹⁶³ *Ibidem*, p. 19.

¹⁶⁴ *Ibidem*.

parte a Imperiului Austro-Ungar.) Deși plăsmuită de un personaj a cărui limpezime pare incertă, secvența în care minerul din Aninoasa este prins în flăcările iadului întregește filonul biblic al prozei. În câteva ore, funicularul îl poartă pe Iacob Onisia din paradis în infern. După Crăciun, odată cu reluarea activității industriale, va fi inspectată corfa în care se urcase nefericitul miner. Aici s-au găsit toporul acestuia și o sorcovă, „arsă numai pe jumătate”¹⁶⁵. Așa se și încheie proza. Povestea pe care o răspândise ciobanul din Dâlja nu mai era rodul unui delir.

Învățătorul din Aninoasa este martorul clipelor premergătoare morții lui Iacob Onisia. Rupt de lume, minerul nu e singur în apropierea sa de celălalt tărâm, având, fără să știe, un semen la căpătâi. Dascălul luase dis-de-diminează calea Petroșanilor, urmând același traseu pe care îl parcurgea consăteanul său hăituit de „domnii de la București”. Era așteptat la masa de Crăciun de preotul ortodox din urbea minieră. Oaspetele plecase mai devreme de acasă, pentru că voia să asiste la liturghie. Indicând confesiunea sacerdotului din Petroșani, Geo Bogza lărgește subsidiarul monografic al prozei, în care include și cosmopolitismul multiconfesional specific Văii Jiului. Drumețul ajunge la locul în care, peste noapte, lupii se încleștaseră cu câinii localnicilor. Petele de sânge ivite în zăpadă îi trezesc amintiri traumatizante. În toamnă, consoarta învățătorului murise „din naștere”. Răscolit de suferință, pe care timpul nu avusese când să o îmblânzească, bărbatul îndoliat își înalță privirile în văzduh. Imaginea pe care o întâlnește îl smulge din păienjenisurile nenorocirii, spre a face loc alteia: „*un om* [s.m./A.D.] sta încălecat pe marginea unei corfe și privea în jos, părând că măsoară adâncimea prăpastiei”¹⁶⁶. Protagonistul prozei se întoarce astfel la statutul său impersonal, redevenind, prin ochii dascălului împietrit de groază, *omul fără însușiri* de la începutul scrierii. În urmărirea luptei supranaturale împotriva destinului la care se încumetă umbra captivă în eterul înghețat e folosit același substantiv primordial: „*Omul acela* [s.m./A.D.] voia să înainteze pe sârmă pe deasupra prăpastiei, până la pilonul de la muchia dealului”¹⁶⁷; „Pe cerul albastru, corfa și *omul* [s.m./A.D.] formau acum două pete deosebite”¹⁶⁸; „*Omul de sus* [s.m./A.D.], de pe sârmă, nu mai avea putere să înainteze”¹⁶⁹; „O pasăre trecu în zbor peste linia funicularului și poate că

¹⁶⁵ *Ibidem*, p. 22.

¹⁶⁶ *Ibidem*, p. 20.

¹⁶⁷ *Ibidem*.

¹⁶⁸ *Ibidem*.

¹⁶⁹ *Ibidem*.

omul de acolo [s.m./A.D.] a mai văzut-o [...]”¹⁷⁰. Atrofierea elanurilor cu care acesta escaladase abisul se realizează printr-o deja rutinieră comparație acvatică: „Dar ca un înotător obosit de care țărmlul e încă departe, începu să-și miște brațele cu tot mai multă anevoință”¹⁷¹. Înainte de prăbușire, pe lângă naufragiatul din largul cerului a zburat o pasăre. Sforțările disperate de a-și învinge moartea îl duseseră la zece metri de corfă, unde încremenise ca un țurțur. La un moment dat, în timpul peregrinărilor peste coclauri, când îi dădea târcoale gândul folosirii funicularului, vagonetele apăreau ca „păsări mari, negre”. Acum, în agonia sa acrobatică, pare că pasărea care trecuse pe lângă el s-a intrupat din colivia de metal. Secătuite de vlagă, brațele degerate în a căror strânsoare își aninase viața se desprind de cablu. Martorul e secerat de groază: *omul profilat pe cer* „cădea prin ființa învățătorului, despiciând-o din creștet până în tălpi”¹⁷². La fel cum, cu câteva ore mai devreme, Iacob Onisia spărsese butucul: „Îi dădu apoi o lovitură sigură și-l despică în două”¹⁷³. Pe toată durata atârnării minerului între viață și moarte – atârnare narată, cum precizăm, din perspectiva învățătorului – nu răzbate nici un sunet. Odată cu prăbușirea minerului, proza revine în punctul de început, în Valea pironită într-o „uriașă neclintire”¹⁷⁴, când, brusc, „pe o mare distanță de jur împrejur aerul fu sfâșiat de un țipăt înfricoșător”¹⁷⁵. Tot în acel punct îl regăsim pe dascălul din Aninoasa, care ajunge la Petroșani și le vestește oamenilor strânși în piață tragedia de la Dâlja. Pe chipul mesagerului se impregnase pecetea morții: „Niciodată n-am văzut un om atât de galben pe un ger ca acesta, spuneau mai târziu despre el cei ce fuseseră în piață atunci. Avea moartea în priviri, înghețată și albă ca o stafie”¹⁷⁶. În ziua Nașterii Domnului, învățătorul care își înhumase nu demult soția fusese martorul altei întâmplări devastatoare: stătuse, nemișcat asemenea unei lumânări, la căpătâiul minerului pornit spre o moarte atroce, apoi, lăsat de narator să se descurce singur prin zăpada răvășită de rămășițele omului căzut din ceruri, poate împleticindu-se în nămeți, poate făcându-și semnul crucii, poate murmurând convulsiv chemări ale divinității, având în priviri și în minte coșmarul tragediei, va înfiora întregul ținut. Sfârșitul lui

¹⁷⁰ *Ibidem*, p. 21.

¹⁷¹ *Ibidem*, p. 20.

¹⁷² *Ibidem*, p. 21.

¹⁷³ *Ibidem*, p. 18.

¹⁷⁴ *Ibidem*, p. 3.

¹⁷⁵ *Ibidem*.

¹⁷⁶ *Ibidem*, p. 5.

Iacob Onisia este colindul care va răsuna de Crăciun de la un capăt la altul al Văii, preschimbând sărbătoarea Nașterii Domnului în prohodul minerului din Aninoasa. Iar primele rânduri ale prozei sunt, de fapt, sfârșitul ei: „Crăciunul venise pe toată Valea Jiului. De la Lonea la Lupeni era încă o dată această sărbătoare imensă și tristă, cu care mulți nu aveau ce să facă”¹⁷⁷.

Bibliografie selectivă

Volume:

- Blaga, Lucian, *Poezii*, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, București, 1942.
- Bogza, Geo, *Cartea Oltului*, Fundația Regele Mihai I [pe coperta I: Fundația Regală pentru Literatură și Artă], București, 1945.
- Bogza, Geo, *Cântec de revoltă, de dragoste și moarte*, cu ilustrații de Marcela Cordescu, Fundația „Regele Mihai I”, București, 1945.
- Bogza, Geo, *Oameni și cărbuni în Valea Jiului*, Editura de Stat, [București], 1947.
- Bogza, Geo, *Sfârșitul lui Iacob Onisia*, nuvelă, Editura pentru Literatură și Artă, [București], [1949], colecția *Cartea Poporului*, titlul nr. 8.
- Bogza, Geo, *Ce este o mină de cărbuni*, Editura pentru Literatură și Artă a Uniunii Scriitorilor din R.P.R., București, [1949], colecția *Cartea Poporului*, titlul nr. 63.
- Bogza, Geo, *Anii împotrivirii*, reportaje, pamflete, articole 1934-1939, [cuvânt-înainte de Ion Vitner], Editura Tineretului a C.C. al U.T.M., [București], 1953.
- Bogza, Geo, *Meridiane sovietice*, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, [București], [1953].
- Bogza, Geo, *Scrieri în proză V: Oameni și cărbuni în Valea Jiului. Porțile măreției. Meridiane sovietice. Tablou geografic. În fața atomului. Pagini solemne*, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, [București], [1960].
- Bogza, Geo, *O sută șaptezeci și cinci de minute la Mizil*, fișe literare, povestiri, pamflete, prefață de G. Dimisianu, Editura pentru Literatură, [București], 1968.
- Bogza, Geo, *Priveliști și sentimente*, prefață, tabel cronologic și referințe bibliografice de Antoaneta Tănăsescu, Editura Albatros, București, 1979, colecția *Lyceum*.
- Buzilă, Boris, *Mărturii în amurg*, Editura Dacia, Cluj, 1974, colecția *Agora*.
- Buzura, Augustin, *Drumul cenușii*, roman, ediția a doua, Editura Fundației Culturale Române, București, 1992.
- Caraion, Ion, *Omul profilat pe cer*, 21 poeme cu 5 ilustrații de Valentina Bardu, Editura Forum, [București], [1946].
- Davidoglu, Mihail, *Minerii*, dramă în 3 acte, Editura de Stat, [București], 1949.
- Deleanu, Nicolae, *Nedeia din Poiana Miresei*, roman, I, ediția a II-a, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, [București], 1959.
- Ghirghinov, Alexandru, *Focurile din Pernic*, dramă în 6 tablouri din viața minerilor din Pernic (Bulgaria), traducere de Gheorghe Dinu, Editura Confederației Generale a Muncii din România, [f. l.], 1948.

¹⁷⁷ *Ibidem*, p. 3.

- Hossu Longin, Pompeiu, *Valea Jiului din Ardeal*, Editura Cartea Românească, București, [1927], colecția *Cunoștințe folositoare*, seria C: *Din lumea largă*, sub directiva redacțională a d-lui prof. universitar I. Simionescu.
- Ighișev, V., *Minerii*, roman, Editura Tineretului a C.C. al U.T.M., [București], 1952.
- Magiar, Nicolae, Magiar, Eduard, *Monografia municipiului Reșița*, ediție revăzută și adăugită, Editura Grinta, [Cluj-Napoca], 2019.
- Martinescu, Pericle, *Umbre pe pânza vremii*, Editura Cartea Românească, [București], 1985.
- Micu, Dumitru, *Istoria literaturii române: de la creația populară la postmodernism*, Editura Saeculum I.O., București, 2000.
- Pană, Sașa, *Călătorie cu funicularul*, poeme, cu un portret de M.H. Maxy, Editura unu, București, 1934 .
- Pană, Sașa, *Născut în '02*, memorii, file de jurnal, evocări, Editura Minerva, București, 1973.
- Pascu, Constantin, Munteanu, Mircea, *Teatrul în Valea Jiului*, schiță monografică, [f. e.], Petroșani, 1968.
- Predescu, Alexandru, *Popas pe Jii: (Petroșani-Lupeni-Aninoasa)*, copertă și gravuri de pictorul G. Ceglokoff, [prefață de Pericle Martinescu], Editura Librăriei Pavel Suru, București, MCMXXXVIII [1938].
- Sinclair, Upton, *Regele Cărbune*, roman, traducere de Any și Virgil Florea, prefață și tabel cronologic de Nicolae Minei, Editura pentru Literatură, [București], 1969.
- Sîrbu, Ion D., *Povestiri petrilene*, Editura Junimea, Iași, 1973.
- Sîrbu, Ion D., Stanca, Horia, *Printr-un tunel*, corespondență, ediție îngrijită și cu postfață de Dumitru Velea, Editura Fundației Culturale „Ion D. Sîrbu”, [Petroșani], 1997.
- Sîrbu, Ion D., *Iarna bolnavă de cancer*, un „roman epistolar” gândit de Cornel Ungureanu, scrisori către Deliu Petroiu, Mina și Ion Maxim, Delia și Ovidiu Cotruș, Editura Curtea Veche, București, 1998.
- Stanca, Horia, *Așa a fost să fie...*, Editura Dacia, Cluj, 1994.
- Stanca, Sebastian, *Monografia istorico-geografică a localității Petroșeni din Valea Jiului*, lucrare premiată de Academia Română cu Premiul „General Ion Carp și Maria Carp” la 29 mai 1933, ediție îngrijită de Dumitru Velea, Editura Fundației Culturale „Ion D. Sîrbu”, [Petroșani], 1996.
- Steinhardt, N., *Geo Bogza: un poet al Efectelor, Exaltării, Grandiosului, Solemnității, Exuberanței și Patetismului*, Editura Albatros, București, 1982.
- Vintilă, Petru, *Orașe fără arhive*, Editura Tineretului, [București], [1964].

În periodice:

- ***, „Nenorocire”, în *Avântul* [organ independent de cultură și informațiuni, chestiuni economice și sociale], anul I, nr. 8, 17 iunie 1928, p. 6, sub genericul *Din Livezeni – Jieț*.
- ***, „Accident mortal”, în *Avântul* [organ independent de cultură și informațiuni, chestiuni economice și sociale], anul I, nr. 22, 23 septembrie 1928, p. 3, sub genericul *Din Aninoasa*, în grupajul *Informațiuni*.

- ***, „Lupeni”, în *Avântul* [organ independent de cultură și informațiuni, chestiuni economice și sociale], anul II, nr. 32, 11 august 1929, p. 3, sub genericul *Din Valea Jiului*, în grupajul *Informațiuni*.
- ***, „Accident”, în *Avântul* [organ independent de cultură și informațiuni, chestiuni economice și sociale], anul VI, nr. 2, 31 ianuarie 1933, p. 6.
- ***, „Ieri, în prezența Primului Ministru și a altor membri ai guvernului s'a deschis: Expoziția «Valea Jiului»: Fotografii: Aurel Bauh; Texte: Geo Bogza”, în *Scânteia* [organ central al Partidului Comunist Român], seria a III-a, anul XVI, nr. 469, joi 7 martie 1946, p. 2, în grupajul *Cultura și arta*.
- ***, „Noui straturi carbonifere în Valea Jiului”, în *Avântul* [organ de cultură și informațiuni din Valea Jiului], anul XX, nr. 5, 16 martie 1947, p. 1.
- Argintescu-Amza, Nicolae, „Exhibiții și expoziții”, în *Lumea* [săptămânal literar, social, artistic], anul II, nr. 27, 31 martie 1946, p. 2.
- Bogdan, Radu, „Valea Jiului: Fotografii de Aurel Bauh[,] text de Geo Bogza”, în *Lumea* [săptămânal literar, social, artistic], anul II, nr. 26, 24 martie 1946, p. 2.
- Bogza, Geo, „Viața în schele petrolifere”, în *Cuvântul liber* [revistă săptămânală de politică, literatură, teatru, artă], seria a III-a, anul II, nr. 1, sâmbătă 10 noiembrie 1934, p. 10.
- Bogza, Geo, „Accidente de muncă în petrol”, în *Cuvântul liber* [revistă săptămânală de politică, literatură, teatru, artă], seria a III-a, anul II, nr. 3, sâmbătă 24 noiembrie 1934, p. 6-7, cu ilustrații de Jules Perahim și Lena Constante.
- Bogza, Geo, *Moartea lui Iacob Onisia*, în *Lumea* [săptămânal literar, artistic, social], [anul II], nr. 16, 13 ianuarie 1946, p. 4-5, 6.
- Bogza, Geo, „Eroul Marii Revoluției”, în *România liberă* [organul Sfaturilor populare din Republica Populară Română], anul XI, nr. 2623, duminică 8 martie 1953, p. 2.
- Bogza, Geo, „În inima Moscovei...”, în *Contemporanul* [săptămânal politic-social-cultural], nr. 11 (336), vineri 13 martie 1953, p. 2.
- Frunzetti, Ion, „Dalles: D. Anghel, M.H. Maxy”, în *Victoria* [ziar de informație și comentariu critic], anul II, nr. 353, duminică 24 decembrie 1945, p. 2, sub genericul *Cronica plastică*, în grupajul *Cultura și viața*.
- Șelmaru, Traian, „Valea Jiului văzută de doi artiști”, în *Scânteia* [organ central al Partidului Comunist Român], seria a III-a, anul XVI, nr. 479, luni 18 martie 1946, p. 2, în grupajul *Cultura și arta*.

ABSTRACT: Part of a research project that aims to write a literary history of Romanian mining, this paper explores one of the key writings on the subject: the short story *The Death of Iacob Onisia* (1946) by Geo Bogza (1908-1993). Established in the years between the two World Wars as a representative of the Romanian literary avant-garde, and author of poetry volumes that challenged the morals of the time – such as *Journal of Sex* (1929) or *Invective Poem* (1933) – Geo Bogza soon embraced a career in journalism, without abandoning poetry altogether. His 1930s feature articles on workers in the oil and gold-mining industries, published in the press of the 1930s, reveal, in the terminology of North American journalism, the profile of a local muckraker.

These texts, however, also stand out for their aesthetic quality, as Geo Bogza – one of the masters of Romanian literary reportage – can be regarded as a rival of Upton Sinclair, the author of the celebrated novels *King Coal* (1917) and *Oil!* (1930). It is not known whether the prose piece *The Death of Iacob Onisia*, written at the end of 1945, is based on a real-life case. Using a journalistic technique infused with the trademarks of his poetic creation as well as with cinematic elements, the author recounts the tragic end of a miner from the Jiu Valley, an emblematic region of the Romanian coal industry. In the few pages of the story, Geo Bogza creates—through subtle narrative details reminiscent of reportage – a micro-monograph of the Jiu Valley, and, through the protagonist's drama he captures – metaphorically – the fate of a heavily burdened working-class community.

Within a literary history of Romanian mining, *The Death of Iacob Onisia* stands out, in our view, as the most valuable text – worthy of inclusion in any anthology on the subject – just as we believe that this prose piece represents one of the pinnacles of Geo Bogza's oeuvre. The present study also aspires to an aesthetic reevaluation of the short story within the broader framework of the former avant-garde writer's work.

KEYWORDS: a literary history of Romanian mining, industrial geography, literary geography, short fiction, literary reportage.